

МЕТОДОЛОГИЯ

за оценка
на индивидуалните
потребности
на дете
в конфликт
със закона

НОВ
БЪЛГАРСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

МЕТОДОЛОГИЯ
за оценка на индивидуалните потребности
на дете в конфликт със закона

**Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца,
Нов български университет**
ул. „Хан Крум“ 38А, София, 1142, тел.: +359 2 403 20 30
info@knowhowcentre.org
<https://knowhowcentre.nbu.bg/>

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА, НБУ

МЕТОДОЛОГИЯ

за оценка
на индивидуалните
потребности
на дете в конфликт
със закона

НОВ
БЪЛГАРСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

МИНИСТЕРСТВО
НА ОБРАЗОВАНИЕТО
И НАУКАТА

Методология за оценка на индивидуалните потребности
на дете в конфликт със закона

© Галина Маркова, Валентина Симеонова, Радостина Антонова,
Любен Георгиев, Румен Колев – автори

Коректор: Марио Коев

© Нов български университет, 2024
ул. „Монтевидео“ 21, 1618 София
www.nbu.bg
bookshop.nbu.bg

Всички права са запазени. Не е разрешено публикуването на части от книгата
под каквато и да е форма – електронна, механична, фотокопирна, презапис
или по друг начин – без писменото разрешение на носителя на авторските права.

© МТ Студио – корица, дизайн и предпечатна подготовка

Печат: „Симолени-94“ ООД

ISBN 978-619-233-310-2 (печатно издание)
978-619-233-311-9 (електронно издание)

СЪДЪРЖАНИЕ

Част I: Методика за оценка на индивидуалните потребности на дете в конфликт със закона, настанено във Възпитателно училище-интернат или Социално-педагогически интернат	7
1. Увод.....	9
2. Същност и процес на създаване на методиката.....	9
3. Цел на методиката.....	10
4. Принципи	11
5. Процесът на оценка	12
5.1. Екип за оценка и роли	14
5.2. Етапи на оценка.....	16
а) Етап на прием и включване на детето в оценката	17
б) Етап и области на оценка	18
в) Методи и инструменти за оценка	25
г) Обобщение на оценката – начин за организиране на информацията	39
д) Етап на обсъждане и приемане на оценката	41
е) Етични правила и стандарти за добра практика.....	42
Част II: Методическо указание за разработване на индивидуален план за подкрепа на дете, настанено във Възпитателно училище-интернат или Социално-педагогически интернат	45

1. Въведение	47
2. Същност, принципи и цели на планирането на индивидуална подкрепа	48
3. Етапи на планиране и приемане на Индивидуален план за подкрепа на детето	51
4. Идеи за подкрепа на детето в училището-интернат като възможност за промяна на личностно развитие	54
5. Документи при планиране на подкрепа за детето	59
Литература.....	71
<i>Приложение 1:</i> Информационна карта.....	72
<i>Приложение 2:</i> Карта, която улеснява и структурира представяне на детето от първо лице	78
<i>Приложение 3:</i> Карта за оценка на област „Здравен статус и здравно поведение“	82
<i>Приложение 4:</i> Карта за оценка на индивидуалните образователни потребности	85
<i>Приложение 5:</i> Карта за оценка на област „Психично функциониране“	90
<i>Приложение 6:</i> Карта за оценка на област „Социални мрежи и общуване. Реинтеграция“	96
<i>Приложение 7:</i> Карта за оценка на област „Умения за самостоятелен живот“	100
<i>Приложение 8:</i> Обобщение на оценката на потребностите	102

Част I.

Методика
за оценка на индивидуалните
потребности на дете в
конфликт със закона,
настанено във Възпитателно
училище-интернат
или Социално-педагогически
интернат

1. Увод

Методиката за оценка на индивидуалните потребности на дете¹ в конфликт със закона е базирана на правото на детето на индивидуална грижа и достъп до качествени услуги, на разбирането, че децата, които са в конфликт със закона, се нуждаят от адекватна на потребностите им подкрепа, от разбиране на причините, довели до противоправното поведение, и от индивидуален подход в работата, който да помогне за преодоляване на кризите и за развитие на ресурсите.

Методиката изисква специалистите да включват активно детето и младия човек в процеса на грижа, възпитание и учене, да търсят и ценят неговото мнение и да създават среда, която насърчава законосъобразното му поведение, развива неговите дарби, подкрепя и се съобразява с идеите и решенията му за личностно развитие и интеграция в обществото.

2. Същност и процес на създаване на методиката

Методиката има изследователски, консултативен и развиващ характер. В хода и в резултат на оценката се изследват основните рискове и дефицити, но и протективни фактори и ресурси, обсъждат се и се предлагат стратегии и мерки, които ще осигурят грижа и условия, благоприятстващи оптималното развитие на всяко дете.

1 В методиката се използва терминът „дете“ в рамките на разбирането за дете според международното и националното законодателство „Дете е всеки индивид във възрастта 0 – 18 години“.

Екипът, който разработи методиката, изучи както бариерите пред социалното включване, така и добрите практики, които ги преодоляват, като приложи подходи, които интегрират опита и препоръките на деца и професионалисти:

- ✓ Подход на участие на деца, младежи и професионалисти в създаване на методиката чрез проведени 12 фокусни групи и 30 дълбочинни интервюта с професионалисти и деца/младежи от СПИ и ВУИ по разработен от екипа формат, позволяващ да се изучават силните страни и факторите, които ги мобилизират.
- ✓ Холистичен подход, който интегрира разбирането за това как здравни, образователни и социални услуги трябва да се координират така, че да осигурят развитието на детето и интегрирането му в общността. Методиката е разработена от мултидисциплинарен екип и е консултирана с външни експерти, представители на трите сектора, което помогна да се разбере холистичният подход, да се изяснят и опишат отговорностите на представителите на секторите.

При създаване на методиката екипът се базира и на иновативни практики, развити и описани в страни като Ирландия, Франция и Англия, както и на споделен от български неправителствени организации и УНИЦЕФ – България, опит.

3. Цел на методиката

Основната цел на методиката е да осигури общо знание, език и методи за оценка на индивидуалните потребности на децата с девиантно поведение/ в конфликт със закона от всички професионалисти, ангажирани с грижата за тяхното образование и социално включване.

4. Принципи

Методиката е базирана на 6 основни принципа: 1) мултидисциплинарност; 2) връзка на детето със семейството му; 3) участие на детето/младия човек; 4) индивидуализиране на грижата; 5) ефективност на грижата; 6) учене от опита – връзка на методиката с вече съществуващи и прилагани в практиката документи и процедури.

1. Мултидисциплинарността е принцип, чрез който се отстоява холистичният подход за оценка на потребностите на детето и младия човек в конфликт със закона. Този подход синхронизира усилията на всички страни, имащи отношение към развитието на детето и младия човек. Методиката описва ясно функциите на отделните специалисти, както и механизмите за екипно взаимодействие в процеса на оценка.
2. Водещо място в методиката за оценка на потребностите има и разбирането, че детето се разглежда като част от семейната система. Принципът за принадлежност към семейството включва изучаване на: история на развитието на отношенията в семейството – по информация, получена от ОЗД и други институции, които са работили със семейството; раздяла от него, справяне с раздялата, поддържане на връзка със семейството – намерения или липса на такива; предложения за развитие на отношенията със семейството.
3. Ключово в процеса на оценката на потребностите е участието на детето и младия човек в конфликт със закона. Екипът, ангажиран с оценката, трябва да създаде среда, в която те да могат свободно да изразяват своето мнение и визия за собствения си житейски проект, който да намери отражение и в оценката на потребностите, и в индивидуалния план за подкрепа. Този принцип включва разбирането за това, че силните страни на децата трябва да се изучат, за да станат основа и мотивираща сила в процеса на промяна и да бъдат интегрирани в план за подкрепа.

4. Индивидуализиране на грижата е основна цел на реформите, свързани с интегриране на уязвими групи. Принципът на индивидуалния подход гарантира, че изолацията по групов принцип – в този случай на принципа „извършено закононарушение“ – ще бъде елиминиран в интерес на търсене и откриване на индивидуални начини за преосмисляне на вредно и разрушително за човека и средата му поведение и откриване на нови, конструктивни начини за развитие.
5. Принципът за ефективност на грижата в методиката се гарантира чрез изследване на: а) поведението, довело до закононарушението (история, повтораемост, повод за неговото повторение); б) капацитет на детето и младия човек да бъде критичен към поведението, довели до закононарушение; в) капацитет за създаване и поддържане на отношения на доверие; г) потребности от психично-здравни услуги с внимание към поведението, свързани с пренебрегване на норми и закони; д) история на развитие в институцията – отношения, случаи на насилие; е) история на нарушения на закона при други членове на семейството.
6. Учене от опита – методиката е съобразена с вече съществуващи и прилагани в практиката документи и процедури, свързани с оценката на потребностите на децата и младежите в конфликт със закона. Тя интегрира получените от проведените фокус-групи и индивидуални интервюта нови данни, отразяващи спецификата на оценката на потребностите на децата и младежите, настанени във ВУИ и СПИ.

5. Процесът на оценка

Успешността на корекционно-възпитателната работа зависи от разбирането на екипа за детето и неговото развитие, както и за влиянието на средата върху поведението му. Това разбиране почива върху възможно най-пълна информация за детето. Затова

5. Процесът на оценка

оценката е процес на събиране и на организиране на информацията за детето. Оценката е дългосрочен процес и се актуализира периодично.

Оценката е колективен труд. В изготвянето на оценката участват всички, които имат отношение към детето, както и самото дете, членове на семейството, други значими за детето хора, специалисти от служби, институции и услуги, работили с детето. Оценката съдържа и професионалното мнение на работещите с детето относно информацията за него, фактите от неговия живот, тяхното значение и смисъл. Оценката описва детето в неговото обкръжение и включва задължително неговия възглед за реалността, в която живее, и плановете му за собственото му бъдеще. Изготвената оценка се споделя с целия екип работещи с детето специалисти².

Приоритети в оценката – силни страни, рискове, защитни фактори, участие на детето

Предложеният в настоящата методика модел на изготвяне на оценка се базира на био-психо-социалния модел³, който постига разбиране за детето чрез организиране на информация за здравословно състояние, психично функциониране, социални мрежи за подкрепа. Събираната информация комбинира знание за дефицитите на детето и за силните му страни. Разбирането за силните страни на детето и неговото обкръжение помага на екипите да ги включат в процеса на промяна. Това изисква събиране на информация за начините, по които детето се е справяло и се справя с трудности, преодолява ги и намира начини за нови развития.

Приоритетна област на оценката са „рисковите фактори“. Те включват рискове, свързани с живота на детето, както и рисковете в обкръжението – семейство, училище, общност, работна среда и др. Оценката на риска изисква събиране на информация за състояния или поведения, които нанасят травми на детето и представляват непосредствен риск за здравето и живота му.

2 Маркова, Г., Маршинова, А., Събева, В. (2015). Работа по случай. Общи критерии и стъпки за прилагане на метода в клоновете на АРДЕ.

3 Webb Boyd Nancy, (1996), Social Work Practice With Children, The Guilford Press.

Оценката на защитните фактори се състои от: 1) описание на подкрепящите социални мрежи, 2) източниците на опора за детето и намиране на решение, 3) взаимодействията в обкръжението на детето, които му помагат в справянето с кризите и рисковете. Важна част от оценката е анализът на взаимодействието между рисковете и защитните фактори в цялостната ситуация на детето.

Детето е активен участник в процеса на оценката. То е информирано и запознато по подходящ начин от ръководителя на екипа за целта на оценката и какво предстои в процеса. Мнението на детето се търси активно от екипа по всички въпроси (в приложение към Методиката се съдържат **Карти за оценка на потребностите по области**).

5.1. Екип за оценка и роли

Екип за оценка на потребностите на детето, настанено в СПИ/ВУИ

Оценката на потребностите е процес, който обединява усилията на специалисти от различни сфери, имащи отношение към грижата и развитието на детето. Екипът за оценка включва специалисти с различна професионална експертиза, работещи в училището – интернат и при необходимост привлича и външни за училището специалисти. Екипът се управлява от ръководител. Ключова роля в екипа имат психологът/педагогическият съветник в училището, социалният работник и менторът на детето (ако не е ръководител на екипа). В оценката на образователните потребности активно се включват всички учители по предмети, класният ръководител и възпитателите. В оценката на здравните потребности активно участва медицинското лице в училището-интернат.

Училището-интернат разработва и приема правила за работа на Екипа за оценка на потребностите на ученика.

Оценката се осъществява в рамките на 30 дни от настаняване на ученика в училището-интернат.

Ръководител на екипа за оценка на потребностите на ученика

Ръководителят на екипа отговаря за целия процес на планирането и провеждането на оценката:

- ✓ създава план за извършване на оценката;
- ✓ организира екипните срещи;
- ✓ следи дали графикът се спазва от всички заинтересовани страни;
- ✓ периодично информира директора за процеса на оценката;
- ✓ участва в изготвянето на обобщението на оценката, обсъждането ѝ с персонала на училището и с детето (с други заинтересовани лица при необходимост);
- ✓ в края на престоя на детето координира изготвянето на доклад за степента на изпълнение на индивидуалния план.

Ролята на ментора (довереник, наставник, съветник) в процеса на оценка на потребностите на детето

В процеса на адаптиране към училището обикновено детето постепенно започва да изгражда по-лични и доверителни отношения с член на персонала, когото в повечето СПИ и ВУИ наричат ментор на детето.

Много често менторът играе ролята на значим за детето възрастен и посредством своята работа насочва и съпровожда детето в процеса на промяната. Той има и своята важна роля за участието на детето в процеса на оценка на потребностите и изпълнението на Индивидуалния план за подкрепа.

Ролята на директора на училището-интернат в процеса на оценка на потребностите на детето

Ролята на директора в процеса на оценка е необходимо да се осмисли спрямо това как е възприеман от групите и индивидите, настанени в училищата-интернати. За децата в училищата дирек-

торът е „бащина“ фигура и затова тя е изключително важна. Всяко дете осмисля фигурата и взаимоотношенията си с директора, пречупени през своята собствена история. Как да се използва това е предмет на екипни обсъждания.

5.2. Етапи на оценка

Подготвителен етап

Процесът на прием на детето във ВУИ/СПИ и изготвянето на оценка на потребностите преминават през няколко последователни етапа, които се движат в следната процедурна последователност:

1. Директорът получава и събира информация за новопостъпващото дете в училището-интернат. В този процес той се подпомага от ръководителя на екипа за оценка на потребностите на детето.
2. Ръководителят на екипа обобщава информацията в Информационна карта (виж Приложение 1). Изготвянето на този документ има за задача да събере и обобщи по един лесен за употреба начин предимно контактна и обща информация относно детето, причините за настаняване във ВУИ/СПИ, история на противообществените прояви и престъпленията му, контактна информация за служби и специалисти, които са работили с детето, контактна информация за родители, роднини, значими възрастни. Информационната карта служи за улеснение на ръководителя на екипа на детето при нужда да се активизира подкрепяща социална мрежа. Данните в Информационната карта се актуализират своевременно.
3. Ръководителят на екипа за оценка проучва възможността за провеждане на предварителна среща с детето, преди да бъде настанено в училището-интернат, и при възможност осъществява такава среща с детето и значим за него възрастен човек.

5. Процесът на оценка

4. Ръководителят организира среща на екипа с директора на училището в срок до 3 дни преди пристигането на новото дете и ги запознава с информацията, набрана в Информационната карта.

а) Етап на прием и включване на детето в оценката

При постъпването на детето в училището един от най-трудните етапи са първите седмици на адаптация. Необходимо е да има ясна последователност от стъпки, през които екипът да го преведе. При постъпването е препоръчително да се определя човек, който ще посрещне детето лично, индивидуално с намерение за създаване на доверие. Това най-често е директорът. На тази среща двамата се представят един на друг, директорът обсъжда с детето целта на неговото настаняване и пребиваване в училището-интернат, запознава детето със смисъла на правилата. Важно е да се даде време на детето да осмисли информацията и да се поощри да задава въпроси, които са важни за него. На срещата директорът представя на детето ръководителя на екипа и психолога като хора, към които детето да се обръща през първия месец и да се създаде значима връзка с ментор. В края на срещата участниците се договарят за съвместни действия и ръководителят на екипа поема задача заедно с детето да изработят неговото представяне. Изготвя се график на задачите, който е достъпен за всички страни.

Един подходящ инструмент, който може да се използва, за да се подпомогне детето при организирането на информацията за себе си е Карта с възможни области за представяне (виж Приложение 2). Тази карта е също така повод за разговор между детето и ръководителя на екипа/ментора да мислят заедно за това кой е най-добрият начин детето да се представи пред работещите в училището и другите ученици. Картата е примерна, не бива да се приема като окончателна. Тъй като картата е по-скоро повод за разговор, според конкретното дете някоя тема ще отпадне, друга ще бъде добавена в зависимост от личността му.

б) Етап и области на оценка

Оценката на учениците, настанени в СПИ/ВУИ, е необходимо да включва следните области:

- ✓ Здравен статус и здравно поведение;
- ✓ Образование;
- ✓ Психично функциониране;
- ✓ Социални мрежи и общуване. Реинтеграция;
- ✓ Умения за самостоятелен живот.

За всяка област е разработена карта, която насочва усилията на екипа по оценка към необходимата информация и дава възможност за нейното структуриране.

Здравен статус и здравно поведение

Целта на тази област от оценката е осигуряването на адекватни здравни грижи за детето, както и овладяване на рискове, свързани със здравето. Тя обхваща всички аспекти на физическото здраве, като изследва историята и настоящия здравен статус на детето. Важна част е оценката на знанията и уменията за запазване на собственото здраве, както и особеностите на здравно ориентираното поведение на конкретното дете.

Неотделима част от нея е документацията (амбулаторен картон, здравна книжка, имунизационен паспорт и пр.), която осигурява достъп на детето до подходящи здравни грижи и лечение. Оценката отразява и необходима информация относно специалисти, които непосредствено се грижат за здравето на детето (личен лекар, зъболекар и др.). Към оценката се прилагат актуални официални становища от специалисти, извършили прегледи, изследвания и лечение на детето.

От особено значение за безопасното пребиваване на детето в интерната е своевременното изследване за болести, които се предават по битов, кръвен и сексуален път. Важно за безопасността на детето е да се знае дали има хронични заболявания, които да имат нужда от специално наблюдение и лечение (напр. епилепсия, диабет

и др.), както и да има информация за алергии, непоносимост към определени храни и вещества. Последните трябва да бъдат надлежно отразени и спазвани при изготвяне на ежедневното меню и дейности на детето.

Насоките, които трябва да се следват от всички, които работят с детето, и са дадени от тази област на оценка, са свързани с осигуряване на здравни грижи и лечение, достатъчно и питателно хранене, физически упражнения, имунизации, тестове за установяване нивото на развитие, стоматологични и офталмологични грижи и лечение, а за децата над определена възраст – съвети и информация в контекста на сексуалното образование и относно злоупотребата с наркотични и упойващи вещества.

Приложение 3 към Методиката е Картата за оценка на здравните потребности на детето, в която се нанася необходимата информация.

Образование

Оценката на образователните потребности има за цел да определи: 1) степенята на грамотност, знания и умения, които ученикът има, 2) образователните дефицити, 3) потенциала за развитие на детето.

В оценката на образователните потребности на ученика водеща роля имат учителите и класният ръководител, но тя трябва да се базира и на информация от оценките на психичното функциониране, осъществени от психолог и психиатър, свързана с достигнатото ниво на развитие на: познавателните процеси, емоционалното функциониране, причините за и проявите на проблемно поведение. Тази информация ще помогне да се получи по-голяма яснота относно ресурсите на детето и причините за образователните дефицити и да се разработят образователни стратегии и подходи, адекватни на индивидуалните му потребности. Това е от особено значение за децата със специални образователни потребности, за които липсва оценка от комисия и е необходимо да се направи такава, както и да се разработи програма за образование съгласно Наредба за приобща-

Ващото образование – обн. ДВ, бр. 89 от 11.11.2016 г.; приета с ПМС № 286 от 04.11.2016 г.

Оценката на знанията, уменията и компетенциите на детето се осъществява чрез различни инструменти:

- ✓ тест по различните предмети или изпитни задачи за установяване на входящото ниво и нивото на грамотност;
- ✓ наблюдение на участието в образователния процес – поведение; общуване; активност;
- ✓ работа в малка група;
- ✓ игра.

Оценката на образователните потребности на детето включва и **изследване на силните страни за личностно развитие**, които образованието дава – условия за стимулиране на интересите, заложбите и дарбите, както и целенасочена програма за професионално развитие на ученика.

Интереси и заложби

Оценяват се възможностите за развитие на способности и талант у детето. Например свободололюбивият дух на повечето от децата, които са настанени в училищата-интернати, е предпоставка те да търсят изявата на своето „Аз“, дори да не използват най-подходящи начини за това. Поощряването на подобна себеизява на индивидуалността може да се окаже гравитно и често е най-прекият и достъпен път в редица посоки:

- ✓ Изграждане на по-лесен и устойчив контакт с персонала в училищата;
- ✓ Намаляване на негативните последици от ограничителния режим в училищата;
- ✓ Ценна информация за характерови особености, а понякога и единствено средство за тяхната демонстрация;
- ✓ Възможност както за колективни дейности, насърчавайки междуличностните връзки при учениците, така и за уединени и самостоятелни прояви;
- ✓ Смекчаване на тревожността и напрежението;

5. Процесът на оценка

- ✓ Обогаляване на набора от умения за учене и усвояване на нова информация;
- ✓ Прилагане на удобен инструмент за проверка на процеси и решения при учениците, запазвайки игровия характер;
- ✓ Разкриване за детето на сериозна потенциална възможност за развитие и професионализиране на този род умения/ интереси за в бъдеще и превръщането им в трудова заетост.

Практиката сочи, че сравнително ниското образователно ниво сред постъпващите ученици в училищата-интернати, по-бедният речников запас или неумението за изразяване на чувства и емоции е възможно да бъде заменено от дейности, свързани с рисуване, изобразително изкуство, артистични и театрални прояви, пеене, свирене на музикален инструмент.

Изследването и оценката на тези интереси, заложи и умения и тяхното развиване е от особена важност за качествено оползотворяване на престоя на учениците в училището-интернат и мост към по-дългосрочно развитие, заложено в Индивидуалния план за подкрепа.

Карьерно ориентиране и възможности за развитие

Оценката на детето в тази област може да бъде най-пълноценна, когато то има възможност да упражнява дейност. Тъй като това не се предлага в интернатите или в училище, важно е тази тема да бъде засегната в разговори с детето, с неговите родители, с професионалисти, които са работили с него.

Работата по карьерно ориентиране създава добри предпоставки за превантивна и корекционна дейност и за целенасочена позитивна промяна на нагласи, отношение към себе си, към света и към другите хора при децата в СПИ/ВУИ. Развива уменията им за планиране на учебно и лично време, за решаване на вътрешни конфликти, свързани с възможностите за образователна, професионална и личностна реализация, подобрява мотивацията за учене.

Най-подходящо е съдържанието, свързано с карьерното ориентиране, да се структурира в модули, които да се провеждат в училище чрез работа в часа на класа, в академичните часове (когато това е

Възможно), извънкласни дейности или посещения на работни места. Карьерното ориентиране е по-ефективно, когато се осъществява от мултидисциплинарен екип – учител по предмет; класен ръководител; педагогически съветник/психолог, в партньорство с Бюро по труда, където има карьерни консултанти, и с представители на местния бизнес или хора от общността, които практикуват различни професии. Работата в мултидисциплинарен екип е препоръчителна и когато се работи с деца със СОП. В този случай в екипа е наложително да се включат също социален работник и специален педагог, които да подпомогнат процеса на оценка на нуждите и на потенциала на детето, както и да синхронизират усилията по карьерното ориентиране и интегрираното обучение в училище.

Необходимо е отделните тематични акценти да бъдат организирани в по-малък обем и да бъдат по-конкретно формулирани като атрактивни и интерактивни въпроси, насочени към себerefлексията и себепознанието, но и с насоченост към работа и професия:

- ✓ Защо изобщо трябва да работя?
- ✓ Кое е по-ценно – заплатата или самата работа?
- ✓ Нужно ли е да имам професия?
- ✓ Сам ли да избира професия или да потърся помощ?
- ✓ Коя професия е най-подходяща за мен?

Ориентацията е към извеждане на акценти за това какви качества на личността и умения са необходими за дадената професия, какво изисква професията от този, който я упражнява. Този аспект на опознаване на професиите върви паралелно с дейности за опознаване на себе си – на своите силни страни, предпочитания и потребности, свързани с бъдещата реализация. Този подход помага на детето да открие своите силни страни и интереси и да направи избор – каква професия избира и как да продължи образованието си.

Професията изисква

.....

Аз имам потребност

.....

5. Процесът на оценка

За осъществяване на целенасочена работа по кариерно ориентиране е необходимо училището да разработи Училищна програма за кариерно ориентиране с ясно разписани цели; мерки и дейности, които да дават възможност на конкретното дете да направи своя проект за личностно и професионално развитие, консултирано и подкрепено от екипа на СПИ/ВУИ и разбиращо връзката между това, което трябва да учи, и бъдещата работа; доходи; социален статус и самочувствие.

В Приложение 4 към Методиката се съдържа **Карта за оценка на индивидуалните образователни потребности**, по която ще се осъществява оценката.

Психично функциониране

Тази област от оценката съчетава психиатрична и психологична оценка на ученика/ученичката. Тя има за цел да „екипура“ персонала на ВУИ/СПИ с обяснение за същността, причините и особеностите на поведението. Оценката на тази област дава разбиране и предлага препоръки за справяне със „странни“ поведения на постъпващите деца.

Психиатричната оценка се извършва от детски психиатър и е препоръчително да съдържа:

- *Диагноза* – с цел изготвяне на индивидуален подход към всяко дете е задължително да се знае дали са налични проблеми в развитието (интелектуални затруднения, аутизъм и т. н.) или личностови и психични разстройства. Важно е да се отбележи дали развитието на детето е в норма или има индикации за изоставане/отклонение от нормата за възрастта;
- *Насоки* за възможни проблемни поведения (или изоставане в развитието, личностови или психични разстройства);
- *Медикаментозно лечение* – ако е назначен прием на лекарства, е важно да се знае: 1) схемата на прием, 2) какво влияние има приемът на тези лекарства върху поведението, 3) какви са възможните проблеми при спиране на лекарствата и как да се реагира в подобни ситуации;
- *Необходимост от психотерапия;*
- *Препоръки към хората, с които детето общува.*

Психиатричната оценка е задължителна, за да може да се определи дали новопостъпилото дете има симптоми на проблеми в развитието (интелектуални затруднения, аутизъм и т. н.), дали има симптоми на ранна проява на психични разстройства или индикации за личностови разстройства. Тъй като много от децата имат история на многократно преживяване на травмиращи събития, е важно да се направи оценка доколко конкретното дете/младеж е успял да се справи с последствията от травмиращите събития и доколко те вече са довели до психични и/или личностови проблеми. Задължителен елемент при наличие на симптоматика е да се препоръча медикаментозно лечение и/или психотерапия при квалифицирани специалисти.

Важно е в психиатричната оценка да се дадат ясни насоки на екипа, който ще работи с детето, какви възможни проблемни поведения могат да се очакват и как екипът е добре да ги разбира и да им реагира с цел преодоляване на проблемното поведение.

Психологичната оценка се изготвя от/съвместно с психолог. В нея участват с наблюдения и анализ на наблюдаваното целият екип по оценка, както и членовете на персонала на училището, които работят с детето. Психологичната оценка описва живота на детето във времето (история, настояще и планове за бъдещето), достигнатото ниво на развитие по отношение на познавателните процеси, емоционалното функциониране; изследва и описва причините за и проявите на проблеми в поведението; дава насоки за разбиране и преодоляване на проблемни поведения с цел успешно вписване в обществото. Тя включва също така характеристики на темперамента, способност за адаптиране към промени, реакция на стрес и степен на самоконтрол. Неотделима част е изследване на развитието на идентичността, а именно: възприемането от детето на собствена личност и способности, изграждане на положителен образ за себе си и самооценка и положително чувство за индивидуалност. Етническата, религиозна, групова (към каква група на връстници напр. се чувства принадлежен/а) и половата/сексуалната идентичност са от особено значение при развитието на подрастващите.

Неотменна част от тази оценка е изследването на начините, по които детето се е справяло с трудните моменти в живота си,

5. Процесът на оценка

дава информация за начини на взимане на решения, планове и желания за бъдещето. С други думи, изследва и формулира ресурси за справяне и промяна при детето, върху които да се базира индивидуалната корекционна работа.

Приложение 5 към Методиката представя Карта за оценка на психичното функциониране.

Социални мрежи и общуване. Реинтеграция

Тази област от оценката (виж Приложение 6 към Методиката – Карта за оценка на социалната подкрепяща мрежа и ресурси за реинтеграция) дава информация относно важни за детето социални мрежи, за уменията му за общуване и адаптиране към различни социални контексти. Друг важен аспект е отразяването на уменията на детето за разбиране на обществените норми, умения за общуване с институции и търсене на помощ. С други думи, оценка на индивидуалните умения, необходими за автономен живот след излизане от ВУИ/СПИ, и на възможностите за създаване на подкрепяща мрежа в помощ на процеса на постепенна автономизация.

Умения за самостоятелен живот

Тази област на оценката е насочена към изследване на практически умения за самостоятелност в ежедневието (виж Приложение 7 от Методиката – Карта за оценка на умения за самостоятелен живот). Повечето от децата и младежите, настанени понастоящем във ВУИ/СПИ, са израснали или в институции, или в бедност. И в двата случая са развили ограничен репертоар от битови умения (например използване на кухненско оборудване), умения за поддържане на лична хигиена, умения за управление и планиране на бюджет или време и пр. Важна част са уменията за подходящо поведение на обществени места и за общуване с институции.

В) Методи и инструменти за оценка

Процесът на изготвяне на оценка е сам по себе си изследователски процес – събира се широк спектър от данни по структуриран начин. Основните методи за изготвяне на оценката са:

Наблюдение

Наблюдението е основен метод за проучване и диагностика. То е целенасочен, планиран и добре организиран процес за набиране на информация за реално съществуващи явления. Чрез него могат да се регистрират поведения, мотиви, желания и отношения. За пълното разбиране на човешкото поведение наблюдението се прилага съвместно с други методи за оценка. Задължително за добро провеждане на наблюдението е то да бъде предварително планирано: да са изяснени целите и конкретните области и ситуации за наблюдение, както и да се реши какъв вид наблюдение ще се използва. Важно условие за успешното приложение на метода на наблюдение е наличието на добре разработени документи/карти за наблюдение, които да дават възможности за регистриране на всички признаци, които са предмет на проучване.

В процеса на изготвяне на оценка за дете в СПИ/ВУИ наблюдението е основен метод за събиране на информация, която няма как да се получи от други източници, тъй като детето се наблюдава в реално време в разнообразни ежедневни и обучителни ситуации. Наблюдението може да е неструктурирано, т. е. непреднамерено да се регистрират всякакви поведения, които да се отнасят до всички области на психичното функциониране, или структурирано, т. е. преднамерено да се наблюдават предварително определени поведения. Наблюдението може да се извършва като включено наблюдение (наблюдаващият е активна част от средата, дейностите и взаимоотношенията на наблюдавания) или като невключено (наблюдаващият е на дистанция от случващото се със и около наблюдавания). Резултатът от наблюдението е регистрацията на повтарящи се модели на поведение и техните различия спрямо различните ситуации и хора.

Важно е да се има предвид, че наблюдението дава конкретна информация, която не може да се генерализира, за поведението и личността на наблюдавания като цяло. Изключително важно е да се избягва субективното тълкуване на наблюдаваните процеси и явления през призмата на ценностната система на наблюдаващия. За да може да се разберат и интерпретират регистрираните в на-

блюдението явления, са необходими и други методи на оценка като интервюта с детето, тестване и пр.

Тъй като наблюдателят не е обективен, важно е наблюденията да се обсъждат в екип за постигане на по-пълна картина за поведението на детето.

Динамично интервю

Интервюто е метод за набиране на информация, но и интервенция, тъй като интервюираният научава нещо повече за себе си, осъзнава неосъзнати емоции, нагласи, разбира причини за повтарящи се поведения и взимани решения.

Интервюто е инструмент за:

- установяване на доверителен контакт;
- събиране на информация;
- даване на информация;
- изясняване на гледната точка на интервюирания относно това как вижда своя проблем и начините за решаването му;
- изясняване на потребности, желания, планове и проблеми;
- получаване на мнение, позиция, гледна точка при планиране на работа.

Интервюто е израз на отношение. Когато това отношение не съдържа оценка на детето, когато интервюто се провежда в атмосфера на приемане, емпатия и разбиране от страна на интервюиращия, то е терапевтично, т. е. води до промяна.

В процеса на оценка на потребностите на новопостъпилите в СПИ/ВУИ ученици интервюто е един от основните методи за набиране на информация относно „фините нюанси“ на личностовите причини за проблемното поведение и на ресурсите за справяне с него. Когато говорим за интервю в процеса на оценка, имаме предвид поредица от срещи. Броят им зависи както от индивидуалния темп на работа с всяко дете, така и от ограниченото време за извършване на първоначалната оценка (30 дни от постъпването в СПИ/ВУИ).

Интервюирането, както всеки процес на общуване между хора, има два основни аспекта – съдържателен и процесуален. *Съдържател-*

ният аспект е изразената с думи информация. Процесуалният аспект обхваща най-общо „неказаните“ неща – невербалните сигнали, тонът и интонацията на говорене, мълчанието, физиологичните реакции на определени въпроси (например изчервяване, изпотяване, учестяване на дишането и пр.), последователността на повдиганите теми и асоциации в речта на детето, емоционалните реакции, „нечуването“ на определени въпроси, използваните думи и т. н. Двамата аспекта са равнопоставени при разпределяне на вниманието и при интерпретацията на информацията от интервюиращия. Добра практика е да се отчитат и наблюдаваните процесуални сигнали.

За изграждане на отношения на доверие по време на интервюто е важно да се имат предвид преживяванията на детето, които най-често в началото са в спектъра между страха и надеждата. Ситуацията за новопостъпилите в СПИ/ВУИ носи новост, неизвестност и съответно непредсказуемост за всички и съответно е съпроводена с емоции на тревога, страх (от новото, новите хора, неизвестностите относно това какво ще се случи с него; от това как ще бъде възприет/а от персонала и другите ученици; как ще се отнасят към него; какви въпроси ще му се задават, какво да сподели и какво не и т. н.), но и носи в себе си надежда за разбиране, защита, откриване на място и хора, на които да се довери и от които да получи подкрепа и разбиране. Децата в СПИ/ВУИ са израснали с многократно повтарящ се опит от изоставяне и насилие. Техните сетива ще са изострени за сигнали, които да ги алармират навреме и предпазят от подобни опасности, т.е. травмиращи ситуации. Немаловажна емоция, която ще се отразява в първоначалните разговори, е тъгуването по хора и взаимоотношения с тях, които настъпването в СПИ/ВУИ е прекъснало.

В ситуацията на интервюиране властовите отношения между интервюиращия специалист/член на персонала на училището и детето са строго определени – детето е в подчинена позиция, а властта, авторитетът и експертността са атрибути на интервюиращите. За целите на интервюто обаче е необходимо отношенията да са по-скоро партньорски, за да може постепенно детето да стане автор на поведението си, т. е. да започне да ги контролира. Партньорските

5. Процесът на оценка

отношения предполагат даване право на детето да споделя информация, която иска да сподели, право на отказ да споделя информация, която в момента не е готово да изложи, както и право да прекъсне интервюто и да задава въпроси относно информация, която е важна за него. Интервюиращият влиза в позиция на изследващ мислите, чувствата, нагласите, поведението, взетите решения, ценностите на детето, а не на оспорващ ги. По-скоро заедно с детето се търсят алтернативи на взети решения, които биха могли да доведат до други последствия. Този процес носи информация за адаптивността на детето и също така има ефект на интервенция.

Този вид интервюта, които са част от процеса на първична оценка, се извършват в конкретно време и място от обучени за целта членове на екипа.

Необходими умения за провеждане на динамично интервю като част от оценката на ученика/ученичката:

- *Недирективно водене на разговора* – характерно е воденето на разговора чрез въпроси, а не чрез съветване и учене на детето. Въпросите са предимно отворени и стимулиращи съвместното изследване на проблема. Те могат да бъдат: „Какъв точно е проблемът според теб?“, „Свързан ли е с други проблеми?“, „Как е възникнал този проблем?/Как започна всичко?“, „Правени ли са опити за решаването му?“, „Какви са възможните начини за справяне с този проблем?/Как си се справял досега?“, други въпроси са: „Какво би предпочел/изпитал/пробвал от тези начини?“, „Какво очакваш да се случи, ако предприемеш...?“, „А дали не би опитал един такъв вариант...“
- *Вербализация на процесуалния аспект* – фокусирането е върху преживяванията и отношенията, които именно наричаме „процес“. Във всяко интервю това процесно ниво малко или повече съществува, то се създава и започва да тече. Интервюто започва по по-безопасен начин, говорим за нещо – интервюто тече в съдържателно ниво. Постепенно минаваме на процесно ниво, поставят се въпроси за влизане

В процеса – перифразиращи въпроси: „Докато те слушах как говориш за това, имах усещането, че си изгубил всякаква надежда, така ли е или греша?“ или „Докато разказваше тази история, останах с впечатление, че този човек има все още голямо значение за теб, така ли е или греша?“, или „Изглежда ти е много трудно да говориш за това, така ли е или греша?“. Това са изисквания или въпроси, чрез които се отварят процесни области, теми за отношения, чувства, които интервюираното дете изпитва в момента. Много често децата, които са израснали с множество емоционални травми и negliжиране от страна на родителите, нямат умения да отразяват и вербализират собствените си чувства и емоции. Често те са ги „блокирали“, защото са твърде болезнени и „пречат“ на оцеляването им. Това е важно да се има предвид при интервюирането, тъй като децата могат да реагират отхвърлящо, агресивно или неразбиращо на подобен тип въпроси.

- Умения за различаване и използване на различни видове въпроси – въпросите са основният работен инструментариум на интервюто. Те биват:
 - ✓ Отворени въпроси – служат за разширяване на събирането на информация, за допълване на установени факти с още обстоятелства.
 - ✓ Затворени въпроси – служат за получаване на еднозначен отговор от типа „да“ или „не“, а също и за предоставяне на конкретни данни от страна на детето.
 - ✓ Рефлексивни въпроси – те задълбочават самоанализа на интервюирания и му предоставят възможност по време на интервюто да осмисли и изясни по-пълно и открито разбиранията и преживяванията си във връзка с обсъжданата тема.
 - ✓ Линейни въпроси – те проучват последователно и изчерпателно конкретна съдържателна област или тема

5. Процесът на оценка

В интервюто. Основните въпроси се формулират на базата на: „Кой?“, „Какво?“, „Къде?“, „Кога?“, „Защо?“.

- ✓ Кръгови въпроси – те са изследователски и откривателски ориентирани. Чрез тях се проучват системните отношения и начините, по които си взаимодействат засегнатите в интервюто субекти и обстоятелства.
- ✓ Стратегически въпроси – служат за направляване на посоката на интервюто.
- ✓ Сондиращи въпроси – предназначени са за проучване на детайлите и изясняване на по-дълбок смисъл.
- ✓ Въпроси за обратна връзка – те могат да имат контролен характер, да осигуряват съответствие в разбирането на двете страни в сесията по обсъжданите теми.
- ✓ Уточняващи въпроси – чрез тях се търси конкретизиране на информацията и на нейния смисъл.
- ✓ Въпроси-меню – те са формулирани по такъв начин, че да предложат на интервюируания варианти за отговор.

Други видове интервюта

За целите на оценката могат да се разгледат следните видове интервюта:

- *Структурирано, полуструктурирано и неструктурирано интервю* – те се различават основно по това дали стриктно следват предварително зададена структура от въпроси. За целите на оценката е препоръчително да се използва *полуструктурираното интервю* – по предварително зададени области за оценка се задават въпроси, които следват по-скоро логиката на разговора. Важен източник на информация са и неформалните разговори между други членове на екипа и детето, проведени в други контексти. Тези разговори могат да се определят като *неструктурирани интервюта*.
- *Индивидуално и групово интервю* – интервюто може да е само с детето, само с родител или друг специалист. Ако е необходимо, интервюто може да включва повече учас-

тници: дете и родители или само родители/други членове на семейството и т. н. При груповото интервю е важно да се чуят мненията на всички участници. Процесуалният аспект е изключително важен за наблюдение и отразяване – например кой говори най-много, кой е най-мълчалив; кого гледат всички, когато трябва да се вземе решение или да се вербализира чувствителна за участниците тема; при кого детето се чувства сигурно и защитено и как се държи в подобна ситуация и при кого то се чувства застрашено и как изглежда това; към кого детето реагира най-емоционално, от кого се обижда най-често и реагира с неконтролируема емоция най-често и т. н.

В цялостния процес на извършване на първоначалната оценка могат да се разграничат следните видове интервюта:

- *Регистрационно интервю/ приемно интервю* – има предимно административна цел, чрез него се извършва акт на приемане на детето като част от състава на СПИ/ВУИ. То се провежда на така наречения „вход“ на институциите (първото звено, което приема детето). В него се поставят въпроси за установяване на статуса, категорията, към която принадлежи новопостъпилото. Чрез въпроси също така се пита за нуждите му и правото му да получава достъп до определени услуги. Това интервю се опира на документи и то задължително се документира. При него детето не получава услуга, както се случва по-нататък, а по-скоро се информира. Това интервю основно отговаря на въпроса: „Кой си ти, къде попадаш и какво се очаква от теб?“.
- *Първично оценъчно интервю* – използва се широко в практиката на първоначална оценка. В него се установява контакт и доверителна връзка с детето, събира се информация за историята и особеностите му, задълбочава се след това, като се разкриват проблемите и потребностите му, след което задължително се формулира оценка за проблема и начина, по който може да му се помогне в рамките на СПИ/ВУИ. Интервюто завършва с договаряне на по-нататъш-

ната работа. Това интервю отговаря основно на въпроса: „Какви са причините за това детето да попадне в СПИ/ВУИ и какво е необходимо да се направи, за да има положителна промяна?“.

- *Мотивационно интервю* – Важна част от договарянето е мотивационната част, при която на детето се помага да развие някои стратегии за осъществяване на промени в мислите, чувствата, поведението си в ежедневието; да открие собствените ограничения, силните си страни и мотивация. Може да открие нови гледни точки за себе си, за другите или за проблема. Това интервю отговаря на въпроса: „Какво ти искаш, можеш и ще направиш с наша помощ за себе си?“.

Специализирани диагностични методи

Всеки ангажиран в оценката на детето специалист (лекар, педагог, специален педагог, психиатър, социален работник, психолог, логопед и др.) разполага с набор от конкретни диагностични методи и инструменти в зависимост от професията, която упражнява.

В оценката на психичното функциониране са ангажирани основно психолози, психиатри, специални педагози, клинични социални работници. Накратко ще бъдат представени няколко основни метода за диагностика, използвани от почти всички изброени професии, които биха били адекватни и за децата в СПИ/ВУИ. Представените методи са препоръчителни, не задължителни. Целта е да се улесни и структурира процесът на оценка. Важно е да се имат предвид ограниченията на отделните методи и инструменти, както и необходимостта от допълнително обучение, за да може да се прилагат правилно и да се интерпретират коректно получените резултати.

Познавателни процеси

Основните познавателни процеси са внимание, възприятие, памет (краткосрочна, дългосрочна), мислене. Доброто познаване на тези процеси може да даде ценни насоки на педагози и възпитатели как да се подобри учебният процес спрямо индивидуалните възможности на детето учебният процес. Например оценката на концен-

трацията и устойчивостта на вниманието ще даде информация на учителя колко е оптималното време, за което дадено дете може да усвоява пълноценно учебен материал. Оценката на водещите канали за възприемане дава информация за най-адекватните методи за представяне на учебната информация.

Внимание:

Основен инструмент за оценка на концентрация и устойчивост (продължителността на времето, през което човек е съсредоточил волево и/или неволево психичната си дейност върху даден обект) е коректурната проба. В най-общия вид коректурната проба представлява поредица от символи (може да са букви, цифри, други символи), които са подредени в редове и се повтарят в разбъркан вид. Задачата на детето ще бъде да отбележи (задраска, подчертае, огради) определен вид символ. Тестващият засича време, за което детето работи концентрирано; време, в което започва да се изморява и разсейва и колко след това може волево да задържи вниманието си върху задачата. Може да се проследи с какви символи работи по-добре детето (букви, цифри, картинки и т. н.), дали се ориентира по-добре по цвят, може ли да проследява едновременно повече от един вид символи. Разпределението на вниманието може да се проследи, като по време на задача провеждащият оценката задава въпроси или задачи, на които детето да отговори. Детето може да превключва по-бързо или по-бавно вниманието си от дейност на дейност. Това може да се проследи и измери, като се редуват различни задачи и се отчита времето, за което детето може да префокусира вниманието си от една на следваща задача.

Памет:

Паметта е способността да възпроизведеме заучена в минал период от време информация. Тя бива краткосрочна и дългосрочна. Краткосрочната памет може да се изследва, като се подават на детето думи или цифри от 3 до колкото стигне (напр. котка, гребен, изгрев; изгрев, котка, домати, гребен и т.н.). Детето трябва да повтори думите/цифрите веднага след като оценяващият ги е казал. Така се оценява обемът на краткосрочната памет, както и нейната

5. Процесът на оценка

избирателност – кое помни по-добре (цифри, думи, цветове и т. н.). За да се изследва дългосрочната памет, без да се повтарят отново гумите/цифрите, след 15 мин. или 30 мин. (в края на срещата или на другия ден) детето бива помолено да изброи гумите/цифрите, които помни.

Мислене:

Съществуват много тестове, които оценяват интелектуалното развитие и мисленето на човека. С цел коректното оценяване на деца, които имат различен майчин език от официалния език, които имат ниско ниво на грамотност и когато целта на оценката са свойствата на мисленето, а не грамотността, препоръчително е да се използват тестове за невербална интелигентност. Такъв тест са прогресивните матрици на Рейвън: <http://www.free-iq-test.org>

Тестът е обединен в 5 тетрадки, всяка от които съдържа по 12 еднотипни тестови задачи с нарастваща сложност. Детската версия (за деца под 14 години) съдържа първите 3 тетрадки. Решаването на тестовите задачи не се ограничава във време. Тестът е подходящ за деца с развитие на интелекта както в норма, така и от изоставащи в развитието деца. Приложим е при деца с речеви нарушения и при липсваща реч. Чрез този тест може да се диагностицира не само нивото на интелектуално развитие, но също така и процесите на мислене (сравняване, търсене на аналогии, смятане, откриване на логически връзки между обекти и пр.) и учене (колко бързо детето научава да търси само определени връзки между обекти, може ли да трансферира знания и пр.).

Структура на личността

Тестовете, които се използват в психологията за оценка на различни аспекти на психичния живот (напр. аз-образ, темперамент, черти на личността, емоционални състояния като депресия, различни поведенчески прояви като проблемно поведение) са основно два вида – самооценъчни (количествени) и проективни (качествени). При самооценъчните тестове определен брой въпроси се попълват самостоятелно от изследваното лице, като то се самооценява по дадена скала. Резултатите са сбор от точките на всеки един въпрос.

При проективните тестове изследваното лице има задача да разкаже, нарисува и т.н. сюжет по зададена тема. Важна част от процеса е разговорът с изследователя относно това, което е нарисувано. Резултатите интерпретират отговорите на изследваното лице и определени елементи от рисунката. За деца и подрастващи рисувателните тестове са подходящи и забавни.

Ето няколко примера за тестове, които дават необходима информация за децата и имат традиции в използването им:

Личностен въпросник на Ханс Айзенк –

<http://naskoart.com/eBooks/Psihotestove/Aizenk.htm>

Въпросникът се състои от 86 айтема, на които се отговаря с „да“ или „не“. Резултатите дават най-общо информация за темперамента на изследваното лице, за особености на социалното функциониране (дали предпочита самостоятелни занимания или занимания в група), за нивото на тревожност, за склонност към спазване/неспазване на социалните норми, за наличието на богат или беден емоционален живот. Тестът е адаптиран за български условия.

Повече информация за теста и начина на обработка: file:///C:/Users/USER/Downloads/Methodiki-Persona.pdf

Тест за проблемно поведение – Youth Self-Report (YSR)

YSR се състои от 112 въпроса и е предназначен за деца и юноши (на възраст 11 – 17). Оценява поведенческа компетентност и поведенчески проблеми. Изследваните лица отговарят на всеки въпрос на базата на предходните 6 месеца по скала от 3 точки: 0 – „Не е вярно“, 1 – „Малко или понякога вярно“ и 2 – „Много вярно или често е вярно“. Въпросникът дава информация за следните скали (всяка скала се състои от няколко въпроса и отразява дадено проблемно поведение): социално отдръпване, соматична симптоматика, тревожно-депресивна симптоматика, социални проблеми, проблеми в мисленето, дефицити на вниманието, престъпни наклонности и поведения и агресивно поведение. Въпросникът дава резултати за следните DSM ориентирани скали: афективни (емоционални) проблеми, проблеми с тревожността, соматични проблеми, дефицит на вниманието/хиперактивност, опозиционно предизвикателно поведение. Има 20

Въпроса за социални компетентности, които измерват участието на детето в различни дейности като хоби, игри, спортове, работа, домакинска работа, приятелства.

Повече информация за теста може да се открие тук:

Папазова, Е., Антонова, Р., Проблемно поведение и училищна и/или социална среда в юношеска възраст. Психологични изследвания, кн. 2, 2012, 9–24, ISSN 1311-4700

Achenbach, T. M. (1991). *Manual for the Youth Self-Report and 1991 profile*. Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.

Papazova, E. & Antonova, R. (2012). Problem behavior in different social environments among adolescents of Bulgarian and Roma origin. *Cognition, Brain, Behavior. An Interdisciplinary Journal*, ASCR Publishing House. ISSN: 1224–8398; Volume XVI, No. 1 (March), 89–105, <http://www.questia.com/library/journal/1P3-2631162811/problem-behavior-in-different-social-environments>

Тестът е адаптиран за български условия и може да бъде предоставен за ползване на обучен член на персонала на СПИ/ВУИ.

Тест за депресия на Бек

Тестът се състои от 21 въпроса, които отразяват различни аспекти на депресивната симптоматика. Тестът е полезен ориентиран за регистриране на депресивни сигнали и може да бъде предоставен за ползване на обучен член на персонала на СПИ/ВУИ.

Цветови тест на Люшер –

<http://psytests.org/luscher/fullcolor.html>

Цветовият тест на Люшер представлява идеографичен тип изследователска техника. Той регистрира преди всичко емоционалната страна на процесите на личностно функциониране към момента на изследването.

За повече информация: Бардов, И. (2010). *Наръчник за работа с осемцветния тест на М. Люшер*. София, Изд. „Домино“.

Рисувателни тестове

Рисувателните тестове могат да се използват с деца, младежи и възрастни, за да:

- ✓ се изразяват мисли и чувства по един по-широк и богат начин, отколкото само с думи може да се изрази;
- ✓ се достигне до несъзнателни преживявания и емоции;
- ✓ се постигне общ език между специалиста и изследваното лице;
- ✓ се използва по-малко директивен подход;
- ✓ е насърчи сигурност и спокойствие за изразяване на негативни и трудни поведенчески модели;
- ✓ се избегне това, че думите често са натоварени с някаква оценка;
- ✓ се осигури насоченост в работата;
- ✓ се постигнат креативни решения;
- ✓ се представят визуално проблемни теми като преживени травми, мисли за самоубийство или място в семейната йерархия;
- ✓ се усети, че нещо зависи от детето, тъй като жертвите често изпитват усещане за липса на контрол;
- ✓ внесат забава и радост в процеса на оценяване.

Най-често използваните рисувателни тестове са: „Къща, дърво, човек“ (или само отделните елементи), „Омагьосаното семейство“, „Невъзможното животно“, „Човек в лодка“, „Човек в гържда“.

Инструкцията, която се дава на детето, е възможно най-обща. Например: „Нарисувай ми къща, дърво и човек. Избери си каквито цветове и бои искаш. Подреди ги както искаш. Можеш да добавиш и други неща, стига да искаш.“ Или „Представи си, че у дома е дошъл магьосник и е омагьосал всички в твоето семейство. Нарисувай в какво ги е превърнал.“ Ако детето задава уточняващи и конкретизиращи въпроси, то отговорът е: „Направи рисунката по начин, който сметнеш за добър.“; „Просто дай всичко от себе си. Не се интересувам

от това колко добре рисуваш, а просто искам да нарисуваш човек“ или „Каквото и да нарисуваш, ще е добре.“

„Рисуване на човек в гъжда“: според създателите на тази вариация се предполага, че така се извлича информация за емоционалната уязвимост на клиентите, когато са поставени в символична ситуация на стресираща среда. Освен това количеството и интензитетът на гъжда в рисунката показват как клиентът възприема външния стрес.

Вариация на тези тестове е техниката „с действие“ (например: тест „Действие-къща-дърво-човек“): рисунките с действия отразяват вътрешното състояние на детето по-добре, отколкото статичните рисунки. Инструкцията е: „Нарисувай къща, дърво и човек на този лист, като включиш и някакъв вид действие.“ Или вариация на рисунката на семейството ще бъде рисунка на семейство в действие. Добавете инструкцията: „Семейството прави нещо заедно.“

Изключително важно е след като детето завърши рисунката, да се проведе свободен разговор за нарисуваното: кой е нарисуван, какво прави, каква е връзката между различните нарисувани фигури, защо магьосникът е превърнал този човек точно в това, какво е дървото (широколистно, иглолистно, с плодове или цветове, живеят ли в него животни, има ли хралупи, гали и защо липсват определени части от него) и т. н. Освен свободната интерпретация на нарисуваното от страна на детето в рисунките има задължителни елементи, за чието тълкуване е нужно допълнително обучение.

За повече информация относно рисувателни и проективни техники: Бакълтър, С. (2010). *Практическа арт терапия*. Център за психо-социална подкрепа. ISBN 9789549234954. В приложените карти за оценка на отделните области са посочени къде могат да бъдат използвани част от гореизброените тестове.

г) Обобщение на оценката – начин за организиране на информацията

След изготвянето на подробната оценка по области следващата стъпка е обобщението на събраната информация. Това обобщение осъществява връзката между събраната информация за рисковете

и ресурсите, описващи конкретната ситуация на всяко дете, и информира изготвянето на индивидуална стратегия за преодоляване на рисковете и развитие на ресурсите. С други думи, обобщението на събраната информация свързва оценката с индивидуалния план за грижа. Обобщението на информацията се прави в екип, тъй като не е механичен сбор на фактори за развитието на детето, а представлява разбирането за смисъла на трудностите в развитието на детето, които най-често представляват сложно взаимодействие между здравословни, психологически и социални фактори. Тя изисква осмисляне на събраната информация за състоянието му, за спецификата на ранното детско развитие, за отношенията в средата му, които подпомагат разрешаването на проблеми или обратно – блокират ги.

Тъй като оценката е продължителен във времето процес, следователно е обект на преразглеждане и промени. В хода на работа, с развитието на отношенията между специалистите и детето и доверието между тях, информацията се обогатява. Промените в оценката могат да променят и обобщението. Оценката и обобщението на информацията относно детето се променят и поради характера на работата. Често специалистите работят на базата на хипотези за природата на проблема, които могат да се потвърдят или да се отхвърлят. Затова оценката и формулировката по случая следва да се преразглеждат периодически.

Обобщението като екипен процес на анализ и организиране на информация от всички специалисти от СПИ/ВУИ трябва да се води от ръководителя на екипа на детето. Целта на екипната работа е обобщението да се разбере и сподели от всички, работещи с детето, за да може то да насочва и координира тяхната работа.

Приложение 8 предоставя Карта за обобщение на оценката. Обобщението анализира дефицитите и ресурсите във всяка една област на оценката, на базата на баланса между дефицит и ресурс прави предложение за цели и дейности, които да залегнат в индивидуалния план за подкрепа, и прави предположение за разпределяне на отговорността за постигане на тези цели между ученика/ученичката, специалистите в училището и родителите (ако е приложимо при

5. Процесът на оценка

Всеки отделен случай). На базата на тези предложения резултатите от оценката се представят на персонала на училището, както и са основа за договаряне с детето на целите и дейностите за изготвяне на индивидуалния план за подкрепа.

г) Етап на обсъждане и приемане на оценката

Процесът на изготвяне на оценка (първоначална оценка, която при необходимост се актуализира впоследствие) се извършва спрямо официалните изисквания в рамките на 30 дни от постъпването на детето в СПИ/ВУИ. Този процес завършва със: 1) среща на екипа по оценка и работещите с детето членове на персонала на училището за анализ на събраната информация и изготвяне на обобщение на оценката и 2) представяне на резултатите от оценката и нейното обобщение на педагогически съвет в училището и съгласуване на предложенията за индивидуален план за подкрепа, заложи в обобщението на оценката. Ръководителят на екипа на детето събира допълненията, коментарите и предложенията на останалите членове на персонала и ги отразява в съответната част от оценката.

Друга част от този заключителен процес, която е свързваща за процеса на оценка с процеса на индивидуално планиране, е представянето на предложенията за дейности и очаквани резултати в индивидуалния план на детето и обсъждането им с него. За успешността на корекционно-възпитателната работа по време на престоя на детето в училището, за адекватността на заложените цели и дейности спрямо индивидуалните особености и способности и с цел мотивираното участие на ученика/ученичката в процеса на промяна, включването му в съвместното обсъждане е изключително важно.

Методически насоки за процеса на договаряне на индивидуалния план за подкрепа ще бъдат отразени в документа „Методическо указание за разработване на индивидуален план за подкрепа на дете, настанено във Възпитателно училище-интернати или Социално-педагогически интернат“.

е) Етични правила и стандарти за добра практика

Като последен щрих към общата дефинираща рамка на предложената методика за оценка и индивидуално планиране е важно да се изредят етичните стандарти, които имат задължителен характер при изпълнение на дейностите. Те са:

Конфиденциалност: Процесите на оценка и индивидуална грижа за децата и младежите в конфликт със закона често са свързани с разговори и споделяне на информация по теми, към които децата са чувствителни, често имат травматичен характер. Важно е да се запази тайната на личното споделяне по всяко време от страна на работещия с детето екип. Получената информация се споделя само в екипа и/или със супервизора на екипа, а написаната информация се съхранява според Закона за защита на личната информация без достъп до нея от неоторизирани от работещия екип лица. От съществено значение е да има ясни договорености с детето още от самото начало каква част от информацията и с кого може и ще бъде споделяна и при какви обстоятелства. Важно е да се изясни в разговор с детето какво то иска да остане в тайна и от кого. Спазването на тези договорености от екипа е от изключително значение както за изграждане на връзка на доверие с детето, така и за корекционно-възпитателната и психологическата работа с конкретното дете.

Доброволно и информирано съгласие: участието на децата в дейностите по оценка и индивидуално планиране е препоръчително да става доброволно и информирано. Препоръчително е екипът, работещ с него, да обяснява стъпките и дейностите, през които детето трябва да премине, както и да насърчава самостоятелното взимане на решение как и доколко да се включва в дейностите (които предполагат степен на свобода в това отношение).

Безоценъчност: работещите в СПИ/ВУИ не преценяват децата според техния етнически произход, социо-икономически статус, сексуална ориентация, религия, претърпяно/извършено насилие и т. н. Добра практика при правенето на оценка на рисково поведение е да се води честна и отворена дискусия по темите за зависимости към определени вещества, сексуален опит, полови роли и т. н. Осо-

бено важно е да се насърчава и предразполага детето да споделя и разсъждава относно преживяно насилие и злоупотреба, извършените нарушения на закона, моделите на възпитание, с които е израснало, и др. Работещият екип е необходимо да умее да говори открито, да задава подходящи и щадящи достойнството на детето въпроси и да се показва, че неговото мнение, познания и избори са ценени и уважавани. Необходимо е да се обърне внимание на техните собствени нагласи, ценности, използван език и поведения.

Избягване на повишаване на очакванията: Когато детето е настанено в СПИ/ВУИ, добра практика е да се дефинират ясно ограниченията и възможностите на средата. Неяснотата може да доведе до повишаване на очакванията спрямо резултатите. Високи и нереалистични очаквания водят до разочарования и загуба на мотивация за участие. Този резултат може да засегне както настанените деца, така и работещите с тях специалисти.

Културална компетентност: работещите в СПИ/ВУИ полагат усилия да поддържат високи стандарти на културална компетентност – те общуват със и провеждат своята корекционно-възпитателна и обучителна дейност във формат, който уважава културните норми, ценности и традиции на децата.

Професионална етика: процесите на оценка и индивидуализиране на грижата се предоставят според утвърдените етични правила на педагогическите, медицинските и другите помагачи професии (социална работа, психология и т.н.).

Планиране на пренасочването на детето след приключване на престоя в СПИ/ВУИ към други услуги/контексти: работещите с детето полагат усилия да договорят с него и да му осигурят след края на престоя в училището адекватно препращане и приемане от други служби, от които услуги то се нуждае. Това планиране е в синхрон с индивидуалния план, базиран на оценката на силните страни на детето.

Работещите с деца са запознати с **гържавните и местни процедури и изисквания** по отношение на задължението на всеки индивид да пази другите индивиди в риск или физическа заплаха.

Инвестиране в капацитета за развитие на детето

Корекционно-възпитателната, терапевтичната и образователната работа с децата в СПИ/ВУИ, е съпроводена от процес на трансфер на знания и умения към тези деца. С други думи, нужно е работещите да инвестират в развиване на уменията за самостоятелно взимане на решение, за самостоятелно решаване на проблеми – както лични, така и групови между връстниците, както и на уменията да целеполага и да постига целите, които е планирало за собственото си развитие, в съгласие с интересите на обществото.

Чаcт II.

Методическо указание
за разработване на
индивидуален план за подкрепа
на дете, настанено във
Възпитателно
училище-интернат или
Социално-педагогически
интернат

1. Въведение

Методическото указание има за цел да даде насоки и да улесни персонала на възпитателните училища-интернати (ВУИ) и социално-педагогическите интернати (СПИ) при организацията на процеса и разработването на Индивидуален план за подкрепа на дете, настанено в тях, в отговор на оценката на неговите индивидуални потребности и ресурс за развитие.

Указанието цели и да помогне за развитието на професионалните умения и компетенции на екипите в индивидуализация на грижата, в гъвкаво прилагане на мерки и практики, съобразени с конкретната ситуация на конкретното дете и младеж.

В разработването на указанието е ползван опитът на страни като Ирландия, Франция и Англия за социално включване на деца в конфликт със закона; на неправителствената организация от Бразилия „Промундо“, реализираща успешни политики в превенцията на детско-юношески дeвиантни прояви в световен мащаб; материали от практиката на ИСД в България; ползвани са и нормативни документи със сходен фокус на дейности на действащи услуги в страната.

Методическото указание е ориентир в работата на професионалистите с детето в конфликт със закона и отправна точка за развитие на нови идеи и практики, които го подкрепят, помагат му да преодолява кризите и насърчават неговото развитие.

2. Същност, принципи и цели на планирането на индивидуална подкрепа

Индивидуалният план за подкрепа е важен инструмент за постигане на целите, свързани с подкрепата, защитата, закрилата и социализацията на детето в конфликт със закона във всички сфери: определяне на подходящо образование, прилагане на различни терапевтични и рехабилитационни програми/дейности, управление на агресията, подготовка за напускане на институцията и подкрепа за интегрирането му в обществото. Той е водещо средство за създаване на устойчивост в личностен план и адаптиране към средата с цел успешно преодоляване на възможни бъдещи рискови житейски ситуации.

В процеса на оценка на потребностите и създаване на Индивидуален план за подкрепа на детето екипът се ръководи от **няколко основни принципа**:

1. **Мултидисциплинарността** е принцип, чрез който се отстоява холистичният подход за подкрепа на детето в конфликт със закона. Този подход синхронизира усилията на всички страни, имащи отношение към развитието му, и с участието на специалисти с различна експертиза и опит.
2. Водещо място има и разбирането, че **детето се разглежда като част от семейната система**. Принципът за принадлежност към семейството включва изучаване на: история на развитието на отношенията в семейството – по информация, получена от ОЗД и други институции, които са работили със семейството; раздяла с него, справяне с раздялата, поддържане на връзка със семейството – намерения или липса на такива; предложения за развитие на отношенията със семейството.

3. Ключово в процеса на изработване на Индивидуалния план за подкрепа е **участието на детето**. Екипът, ангажиран с плана, трябва да създаде среда, в която то да може свободно да изразява своето мнение и визия за собствения си житейски проект, който да намери отражение и в оценката на потребностите и в индивидуалния план за подкрепа. Този принцип включва разбирането за това, че силните страни на децата трябва да се изучат, за да станат основа и мотивираща сила в процеса на промяна и да бъдат интегрирани в план за подкрепа.
4. **Индивидуализиране на грижата** е основна цел на реформите, свързани с интегриране на уязвими групи. Принципът на индивидуалния подход гарантира, че изолацията по групов принцип – в този случай на принципа „извършено закононарушение“ – ще бъде елиминиран в интерес на търсене и откриване на индивидуални начини за преосмисляне на вредно и разрушително за човека и средата му поведение и откриване на нови, конструктивни начини за развитие, които намират отражение в плана за подкрепа.
5. Принципът за **ефективност на грижата** в Индивидуалния план за подкрепа се гарантира чрез изследване на: а) поведението, довело до закононарушението (история, повторемост, повод за неговото повторение); б) капацитет на детето да бъде критично към поведението, довели до закононарушение; в) капацитет за създаване и поддържане на отношения на доверие; г) потребности от психично-здравни услуги с внимание към поведението, свързани с пренебрегване на норми и закони; д) история на развитие в институцията – отношения, случаи на насилие; е) история на нарушения на закона при други членове на семейството и планиране на мерки и дейности, базирани на резултатите от изследваните области.

6. **Учене от опита** – методическите указания са съобразени с вече съществуващи и прилагани в практиката документи и процедури, свързани с разработване на Индивидуален план за подкрепа на детето в конфликт със закона. Те интегрират получените от проведените фокус-групи и индивидуални интервюта нови данни, отразяващи спецификата на подкрепата за децата, настанени във ВУИ и СПИ.

Методическите указания насочват екипите как да разработват индивидуалните планове за подкрепа, като се базират на комплексната оценка на потребностите и включват активно децата и техните близки. В процеса на планиране всяка дейност се договаря с детето.

Индивидуалният план съдържа конкретни дейности, график за изпълнението им и времевата рамка, в която те да се реализират, съобразена със срока за настаняване на детето в конфликт със закона в училището-интернат. Всяка дейност е обоснована от цел с реалистичен и измерим резултат. Планът се съгласува на екипно равнище, при необходимост с външни специалисти и най-вече с детето, настанено в училището-интернат.

Индивидуалният план за подкрепа съчетава мерки за подкрепа, развитие и социално включване с мерки за поставяне на граници. Детето, настанено в СПИ/ВУИ, ползва целия ресурс от универсални и социални услуги в общността.

Индивидуалният план за подкрепа се стреми към постигане на три основни цели:

- Да се създадат условия за включване на детето в дейности, които съответстват на потребностите му и създават перспективи за неговото развитие и след напускане на училището-интернат.
- Да се работи за възстановяване, заздравяване и развитие на връзките на детето с неговото семейство по начин, който обуславя смислен и полезен контакт и взаимодействие.

3. Етапи на планиране и приемане на Индивидуалния план за подкрепа на ученика

- Да се осигури подкрепяща мрежа от различни източници на подкрепа за извеждане на детето от ситуацията на риск и криминогенната среда.

3. Етапи на планиране и приемане на Индивидуалния план за подкрепа на детето

Срокът за изготвяне на индивидуалния план за подкрепа е в рамките на 30 дни от датата на настаняването на детето в училището-интернат. При спешно настаняване е желателно този срок да се съкрати и сведе до адекватно за конкретния случай време на изготвяне, така че потребностите на настаненото дете да не бъдат оцетени и да се предприемат своевременно мерки за подкрепа.

Планирането на подкрепата за детето минава през няколко етапа:

1. Определяне на екип за изработване на Индивидуален план за подкрепа на ученика

Мултидисциплинарният екип, осъществил оценката на потребностите на детето, продължава своята работа като интегрира потребностите на детето в неговия план за подкрепа. В процеса на подготовка на Индивидуалния план за подкрепа на детето се приличат и други специалисти – активно се включва възпитателят и/или менторът, ако са различни хора и не са включени в основния екип; представители на ОЗД, на социални услуги; на Бюрото по труда и др., които могат да дадат идеи за мерки и дейности в отговор на потребностите на детето.

В изработването на Индивидуалния план за подкрепа детето е активен участник. То е информирано и запознато по подходящ на-

чин от ръководителя на екипа с целите на плана и какво предстои в процеса. Мнението на детето се търси активно от екипа по всички въпроси и се отразява в бележки и протоколи от екипните срещи за планиране.

Всички мерки и дейности в плана отразяват и са съобразени с идеите на детето за собственото му развитие и промяна, доколкото те не са в разрез със законите на Република България.

2. Планиране на екипни срещи и изработване на проект на Индивидуален план за подкрепа на детето

Работата на екипа за изработване на Индивидуален план за подкрепа на детето се планира чрез изготвен график, който се одобрява от директора/пом.-директора на СПИ/ВУИ.

Всяка екипна среща се организира от ръководителя на екипа и се протоколира от избран член от екипа (при възможност от ментора). Екипът обсъжда и приема механизъм за участие на детето в цялостния процес по подготовката на плана и в екипните срещи.

Планът по преценка на екипа и в отговор на оценените потребности може да включи приоритетно само няколко области, с които да започне работата с детето – тези области са оценени като ключово важни при обобщението на оценката. От особено значение е това да бъде договорено с детето и съобразено с неговите предложения, водещи до изпълнението на поставените цели в плана.

3. Обсъждане и приемане на Индивидуалния план за подкрепа на детето – в екипа, с детето и одобрението му като документ от директора на СПИ/ВУИ

Проектът на Индивидуалния план за подкрепа се обсъжда и приема най-напред на среща на екипа, на която се кани за участие и детето. Неговото мнение се отразява в протокола от срещата.

Окончателният вариант на плана се подписва от екипа и ученика и се одобрява с подпис от директора на училището-интернат.

4. Преглед и преразглеждане на Индивидуалния план за подкрепа

Според конкретната ситуация и случай екипът, разработил Индивидуалния план за подкрепа, взема решения за срока на преглед на плана, но той не трябва да бъде по-дълъг от три месеца с оглед и на по-краткия престой на детето в училището-интернат. При кратък престой е желателно месечно преглеждане на плана.

При прегледа на плана, ако се установи, че има неизпълнение на заложи мерки и дейности, ръководителят на екипа предлага неговото обсъждане в по-разширен състав с участието на директора и отговорните за изпълнението на дейността хора; представят се причините и се вземат решения.

Ако при прегледа на плана се установи, че конкретна мярка или дейност нямат ефект от гледна точка на търсената промяна и развитие на ученика, тя се преразглежда и отпада или се заменя с друга, обсъдена с детето дейност.

Прегледът и преразглеждането на Индивидуалния план за подкрепа се протоколират и изпълнението на взети решения се наблюдава от ръководителя на екипа.

4. Идеи за подкрепа на детето в училището-интернат като възможност за промяна и личностно развитие

Подкрепа за личностното образование и развитие

Мерки, ориентирани към компенсиране на училищните пропуски

На основата на изготвената оценка за всеки младеж в индивидуалния план за подкрепа се предоставят възможности да се компенсират училищните пропуски и да се придобие образователна степен чрез различни форми на обучение и образование:

- Индивидуално обучение, консултиране и допълнителни занимания по различни предмети; за навършилите 16 години – курсове за ограмотяване и професионално обучение;
- Обучения в базисни компютърни умения – работа с интернет, социални мрежи, електронна поща, офис пакет;
- Създаване на ателиета и занимания по интереси – развитие на таланти и заложби.

Мерки и дейности за професионално ориентиране и придобиване на умения за търсене на работа

Мерките могат да включват:

- оценка на професионалните умения и мотивация, която включва различни видове общодиагностични тестове, даващи информация за особеностите на личността, нейните силни страни, специфични интереси и способности;
- обучение в умения за търсене на работа, което включва теми като: очаквания за работата, стратегия за намиране на работа, кандидатстване за работа – подготовка на

4. Идеи за подкрепа на детето в училището-интернат...

документи (автобиография, мотивационно писмо и др.), подготовка и явяване на интервю с работодател, трудово-правни отношения;

- запознаване с различни професии – организирани на срещи с работодатели, по време на които децата се запознават с различни професии.

Мерки и дейности за организиране и провеждане на стажове за деца над 16 – 18 години

Със съдействието на Бюрата по труда и местните власти се договаря с работодатели и се осигуряват възможности за заетост с подкрепата на ментор, който работи и за адаптацията на стажанта към работното място.

Подкрепа за личностно развитие и развитие на социални умения

Децата се включват в индивидуални и групови програми за развитие на жизнени и социални умения:

- *Програма за развитие на уменията за общуване и асертивно поведение* – ефективно общуване, себеизразяване и себепредставяне, разбиране и управление на емоциите, защита на правата без нарушаване правата на другите;
- *Програма за справяне с житейски проблеми чрез промяна на мисленето;*
- *Програма, насочена към изграждане на умения за предпазване от рисковото поведение и насилие* – повишават се уменията на децата да разпознават физическо, сексуално и емоционално насилие и тормоз между връстници и между дете и възрастен, както и компетентността в междуличностните отношения.

Програми за изграждане на подкрепяща среда

- *Програма за работа с родителите на деца в конфликт със закона.* Чрез нейното прилагане се цели да се разшири компетент-

ността на родителите и децата за справяне с проблемното поведение.

- **Семейна групова конференция** – помага и дава възможност на правонарушителя да осъзнае отговорността, като се изправи пред резултатите от действията си и пред пострадалия (жертвата); дава възможност подкрепата на семейството и специалистите да се насочи към рисковите фактори, свързани с криминалното поведение на детето, и да се потърсят ресурсите на средата.
- **Програма за създаване на подкрепяща мрежа** от професионалисти и лица, които ще продължат да работят с детето и след излизането му от училището-интернат.

Консултиране и терапия

- **Индивидуално консултиране** – осъществява се от психолог и/или социален работник. Индивидуалното консултиране е насочено към изследване причините за девиацията, изследване на възможностите за прилагането на адекватни корективни и възстановителни мерки, постоянно наблюдение и оценка на случая, постигнатите резултати и психосоциална грижа за детето. Индивидуалното консултиране се осъществява както с детето, така и с неговото семейство (при възможност за това). Психологът определя честотата и вида на консултациите в зависимост от нуждите. При необходимост се предоставят юридически консултации и психотерапия и се използва външен ресурс.
- **Включване в терапевтични програми**, базирано на оценката на потребностите, които се осъществяват от различни услуги в общността. Основната цел е да се прави нещо заедно и добре с другите и правейки нещо в екип, да се грижиш за себе си.

Подкрепа за изграждане на идентичност посредством спорт

Спортът като социално явление дава неподозирани резерви за изграждане на идентичност у подрастващите. Той повлиява многопластово и широкообхватно върху редица качества, характеристики и процеси, без дори подрастващите да си дават сметка за това и да съзнават в дълбочина причинно-следствените връзки. В конкретика в училищата-интернати той може да даде много възможности:

- да учиш и да се развиваш неусетно и несъзнавано, потопен в „играта“;
- да формираш дисциплина и самодисциплина в името на желанието за успех;
- да опознаваш своето тяло и способността му да преодолява граници;
- да контролираш на енергията и канализирането на деструктивни нейни прояви в конструктивни и целенасочени действия;
- да развиеш способност за посрещане на непредвидими трудности със сигурност и увереност ;
- да се научиш как да приемаш фрустрацията и пораженията;
- да формираш идентичност върху стабилни, реални и възможни факти.

Целите, които спортните активности и игри могат да постигнат, заложи в Индивидуалния план за подкрепа, са:

1. Информираност – за правилата на игрите, организация и регламента на тяхното изпълнение; за изграждането на умения и навици, свързани с естеството на самите игри;
2. Възпитание – за уважение към противника, арбитрите и наблюдаващата публика;
3. Толерантност – възможността да участваш в надпревара, разчитайки за успеха на съотборници, които може и да не харесваш по принцип, променя изцяло гледната точка и

- отношението към тях – факт, който е доказан в редица проведени изследвания в световен мащаб;
4. Развитие на комуникативни умения – игрите поражда умения за общуване и работа в група/екип чрез поемане на определена роля от всеки;
 5. Развитие на естетически умения – положителните емоции, чувства и преживявания, породени от играта, развиват усет и оценка за възприемане на красотата в действителността;
 6. Развитие на креативни умения – игрите стимулират въображението, фантазията и нестандартното мислене;
 7. Развлечение – спортните игри са най-прекия път към забавление и положителни емоции.

Подкрепа за самостоятелен живот

Една от основните цели на индивидуалния план е детето да се подготвят за самостоятелен живот извън институцията и системата за грижа. Излизането в общността трябва да бъде подготвено и да бъде част от индивидуалния план за подкрепа. Част от възпитателните мерки трябва да бъдат свързани с изграждане на самостоятелност и придобиване на умения за поддържане на лична хигиена, почистване на личното и общите пространства, приготвяне на храна и всички ежедневни дейности.

Необходимо е да се конкретизират съвместно с местните служби и институции стратегии, насочени към изграждане на подкрепяща детето мрежа след излизането, които да бъдат отразени в Индивидуалния план за подкрепа (семеен контекст, самостоятелно жилище с предоставяне на подкрепа или последващ преход към структури с получаване на все по-малка подкрепа). Крайната цел на процеса е социалната реинтеграция – детето да бъде подпомогнато да излезе от услугата и да придобие своята автономност.

5. Документи при планиране на подкрепа за детето

Документът, на който се базира Индивидуалният план за подкрепа на детето, е обобщената оценка на неговите потребности, която ръководителят на екипа предоставя за разглеждане и интегриране в процеса на изработване на плана.

Към методическите указания има приложени:

- Документ 1 – Индивидуален план за подкрепа
- Документ 2 – Протокол от преразглеждането на плана

ИНДИВИДУАЛЕН ПЛАН ЗА ПОДКРЕПА

ИМЕ НА ДЕТЕТО:

Постъпил/а на:

РЪКОВОДИТЕЛ НА ЕКИП ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА ПЛАНА:

ЗДРАВЕ И ФИЗИЧЕСКО РАЗВИТИЕ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ	ПЛАНИРАНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
БЕЛЕЖКИ НА ЕКИПА:			

ОБРАЗОВАНИЕ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ	ПЛАНИРАНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
БЕЛЕЖКИ НА ЕКИПА:			

ВРЪЗКИ С РОДИТЕЛИ И БЛИЗКИ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ	ПЛАНИРАНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
БЕЛЕЖКИ НА ЕКИПА:			

5. Документи за планиране на подкрепа за детето

ЕМОЦИОНАЛНО И ПОВЕДЕНЧЕСКО РАЗВИТИЕ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ	ПЛАНИРАНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
БЕЛЕЖКИ НА ЕКИПА:			

КОМУНИКАТИВНИ И СОЦИАЛНИ УМЕНИЯ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ	ПЛАНИРАНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
БЕЛЕЖКИ НА ЕКИПА:			

Част II. МЕТОДИЧЕСКО УКАЗАНИЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ИНДИВИДУАЛЕН ПЛАН...

САМООБСЛУЖВАНЕ И БИТОВИ УМЕНИЯ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ	ПЛАНИРАНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
БЕЛЕЖКИ НА ЕКИПА:			

РАЗВИТИЕ НА ИНТЕРЕСИ И ЗАЛОЖБИ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ	ПЛАНИРАНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
СПОРТНИ АКТИВНОСТИ			
ЗАНИМАНИЯ ПО ИНТЕРЕСИ – ИЗКУСТВА			
ЗАНИМАНИЯ В СВОБОДНОТО ВРЕМЕ			
БЕЛЕЖКИ НА ЕКИПА:			

5. Документи за планиране на подкрепа за детето

САМОСТОЯТЕЛЕН ЖИВОТ И КАРИЕРНО РАЗВИТИЕ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ	ПЛАНИРАНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
БЕЛЕЖКИ НА ЕКИПА:			

ПОЕТИ ОТГОВОРНОСТИ

ОТ УЧЕНИКА:

1.
2.
3.

ОТ РЪКОВОДИТЕЛЯ НА ЕКИПА/МЕНТОРА:

1.
2.
3.

ОТ РОДИТЕЛИТЕ (ДРУГ ДОВЕРЕН ВЪЗРАСТЕН):

1.
2.
3.

Дата на изготвяне:

**УЧАСТНИЦИ В ИЗГОТВЯНЕТО
НА ИНДИВИДУАЛНИЯ ПЛАН ЗА ПОДКРЕПА**

1. /
2. /
3. /

Дата на следващо преразглеждане на плана:

**ПРОТОКОЛ ОТ ПРЕГЛЕД НА
ИНДИВИДУАЛЕН ПЛАН ЗА ПОДКРЕПА**

ИМЕ НА УЧЕНИКА:
ГОДИНИ
РЪКОВОДИТЕЛ НА ЕКИП ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА ПЛАНА:

ЗДРАВЕ И ФИЗИЧЕСКО РАЗВИТИЕ	ПОСТИГНАТИ РЕЗУЛТАТИ	ИЗПЪЛНЕНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ. ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПЪЛНЕНИЕ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ ОБЩИ БЕЛЕЖКИ			

5. Документи за планиране на подкрепа за детето

ОБРАЗОВАНИЕ	ПОСТИГНАТИ РЕЗУЛАТАТИ	ИЗПЪЛНЕНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ. ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПЪЛНЕНИЕ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ ОБЩИ БЕЛЕЖКИ			

ОБРАЗОВАНИЕ	ПОСТИГНАТИ РЕЗУЛАТАТИ	ИЗПЪЛНЕНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ. ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПЪЛНЕНИЕ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ ОБЩИ БЕЛЕЖКИ			

ВРЪЗКИ С РОДИТЕЛИ И БЛИЗКИ	ПОСТИГНАТИ РЕЗУЛТАТИ	ИЗПЪЛНЕНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ. ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПЪЛНЕНИЕ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ ОБЩИ БЕЛЕЖКИ			

ЕМОЦИОНАЛНО И ПОВЕДЕНЧЕСКО РАЗВИТИЕ	ПОСТИГНАТИ РЕЗУЛТАТИ	ИЗПЪЛНЕНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ. ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПЪЛНЕНИЕ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ ОБЩИ БЕЛЕЖКИ			

5. Документи за планиране на подкрепа за детето

КОМУНИКАТИВНИ И СОЦИАЛНИ УМЕНИЯ	ПОСТИГНАТИ РЕЗУЛТАТИ	ИЗПЪЛНЕНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ. ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПЪЛНЕНИЕ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ ОБЩИ БЕЛЕЖКИ			

САМООБСЛУЖВАНЕ И БИТОВИ УМЕНИЯ	ПОСТИГНАТИ РЕЗУЛТАТИ	ИЗПЪЛНЕНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ. ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПЪЛНЕНИЕ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ ОБЩИ БЕЛЕЖКИ			

СПОРТНИ АКТИВНОСТИ	ПОСТИГНАТИ РЕЗУЛТАТИ	ИЗПЪЛНЕНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ. ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПЪЛНЕНИЕ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ ОБЩИ БЕЛЕЖКИ			

РАЗВИТИЕ НА ИНТЕРЕСИ И ЗАЛОЖБИ	ПОСТИГНАТИ РЕЗУЛТАТИ	ИЗПЪЛНЕНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ. ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПЪЛНЕНИЕ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ ОБЩИ БЕЛЕЖКИ			

5. Документи за планиране на подкрепа за детето

САМОСТОЯТЕЛЕН ЖИВОТ И КАРИЕРНО РАЗВИТИЕ	ПОСТИГНАТИ РЕЗУЛТАТИ	ИЗПЪЛНЕНИ МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ. ПРИЧИНИ ЗА НЕИЗПЪЛНЕНИЕ	ОТГОВОРНИК/ СРОК
ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ ОБЩИ БЕЛЕЖКИ			

ДАТА НА ПРЕГЛЕД НА ПЛАНА:

УЧАСТНИЦИ В ПРЕГЛЕДА НА ИНДИВИДУАЛНИЯ ПЛАН ЗА ПОДКРЕПА

1. /

2. /

3. /

Име и подпис на детето:

Дата на следващ преглед на плана:

Използвана литература

- Бакълтър, С. (2010). *Практическа арт терапия*. Изд. Център за психосоциална подкрепа. ISBN 9789549234954
- Баргов, И. (2010). *Наръчник за работа с осемцветния тест на М. Люшер*. София, Изд. Домино.
- Маркова, Г., Маринова, А., Събева, В. (2015). *Работа по случай. Общи критерии и стъпки за прилагане на метода в клоновете на АРДЕ*.
- Наредба за приобщаващото образование, обн. – ДВ, бр. 89 от 11.11.2016 г.; приета с ПМС № 286 от 04.11.2016 г.: file:///C:/Users/USER/Downloads/nrdb_priobshtavashto_obr_11116_otmenena.pdf
- Папазова, Е., Антонова, Р. (2012). Проблемно поведение и училищна и/или социална среда в юношеска възраст. *Психологични изследвания*, 2, 9–24.
- Правилник за устройството и дейността на възпитателните училища-интернати и социално-педагогическите интернати – обн. ДВ, бр. 71 от 01.09.2006 г., изм. и доп. ДВ, бр. 31 от 19.04.2016 г., изм. и доп. ДВ, бр. 87 от 05.11.2019 г.: <http://lex.bg/laws/ldoc/21335534450>
- Achenbach, T. M. (1991). *Manual for the Youth Self-Report and 1991 profile*. Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Papazova, E. & Antonova, R. (2012). Problem behavior in different social environments among adolescents of Bulgarian and Roma origin. *Cognition, Brain, Behavior*, 16(1), 89–105. <http://www.questia.com/library/journal/1P3-2631162811/problem-behavior-in-different-social-environments>
- Webb Boyd, N. (1996). *Social work practice with children*. The Guilford Press.

Приложения

ПРИЛОЖЕНИЕ № 1

ИНФОРМАЦИОННА КАРТА¹

Данни за детето

Обща информация	
Име:	
Егн:	
Дата и място на раждане:	
Л.к., №, дата и място на издаване, срок на валидност	
Адрес:	
Телефон, e-mail:	
Друга контактна информация	
Дата на настаняване във ВУИ/СПИ:	
Насочено от:	
Срок на престоя: (според документите за настаняване)	
Срок на престоя: (според настаняване и реален престой – от дата до дата)	
Номер, дата и орган, издал документа за настаняване:	Решение № на РС гр. Настанително писмо на МОН
Причини за настаняване	
Извършени противообществени прояви	Бягство от дома
	Бягство от училище
	Употреба на алкохол/наркотици
	Проституция
	Просия/скитничество
	Друго:

¹ Този документ се изготвя от Ръководителя на екипа на детето при постъпване на детето в СПИ/ВУИ в периода на изготвяне на първичната оценка и се допълва с друга значима информация през целия престой на ученика/ученичката в институцията.

Приложение № 1

Наличие на предпоставки за извършване на противообществени прояви	
Извършени престъпления по НК:	Кражба
	Грабеж
	Убийство
	Изнасилване/блудство
	Друго (разпространение на наркотици, склоняване към проституция и т.н.)
Няма подходящи условия за живот и е лишен от родителски грижи и контрол	
Други социални индикации	
Обобщение: характер и конкретни причини за извършването на противообществените прояви и на престъпленията, особености на извършването им, с какво могат да бъдат обяснени (например бедност, семеен бизнес, личностови особености и пр.)	
Мерки за закрила и институционален престой	
Предишни мерки за закрила и/или настанявания в резидентна грижа ☐ да ☐ не Причини	
Наименование, адрес, телефон, отговорно лице	
Вид на мярката и документ	
Период	

ПРИЛОЖЕНИЯ

Данни за служби, институции, професионалисти, които са работили с детето във времето²

Име:	
Връзки с детето:	
Професия:	
Адрес:	
Телефон, e-mail:	
Друга контактна информация:	

Име:	
Връзки с детето:	
Професия:	
Адрес:	
Телефон, e-mail:	
Друга контактна информация:	

Данни за семейството (родители/настойници)³

Име:	
Връзки с детето:	
Професия/работа:	
Здравен профил:	
Адрес:	
Телефон, e-mail:	
Друга контактна информация:	
Контакти с детето:	
Регламент на контактите:	
Кооперативност с персонала на СПИ/ВУИ:	

² Да се допълват места за информация, колкото са необходими.

³ Да се допълват места за информация, колкото са необходими.

Приложение № 1

Данни за братя, сестри и други близки/роднини,
имащи отношения с детето⁴

Име, адрес/телефон	Връзка с детето, взаимоотношения	Друга важна информация

Дани за значим за детето възрастен

Име:	
Връзки с детето:	
Професия/работа и доходи:	
Здравен профил:	
Адрес:	
Телефон, e-mail:	
Друга контактна информация:	
Контакти с детето:	
Регламент на контактите:	
Кооперативност с персонала на СПИ/ВУИ:	
Контактно лице:	

⁴ При описание на информация за братя и сестри допълнете и информация за настаняване в специализирани институции, услуги, СПИ, ВУИ, ако има такава.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Образование

До момента на настаняване детето е било в образователната система

Да

Не

(Ако не, поради какви причини)

Учебно заведение,
от което идва детето

Учебно заведение
Контактна информация

Период на
посещаване

Причини за
напускане
(ако е напуснал)

Друга важна
информация

Ресурсно подпомагане

Да

Не

Подадена молба за продължаване срока на престоя в СПИ /ВУИ от родител/
ученик

Да

Не

Причина:

Резултат:

Приложение № 1

Данни за личен лекар (други медицински лица)

Име:	
Професия:	
Адрес:	
Телефон, e-mail:	
Друга контактна информация	

**Данни на човек, който да се търси
при инцидент/необходимост да се вземе решение за детето**

Име:	
Връзки с детето:	
Професия:	
Адрес:	
Телефон, e-mail:	
Друга контактна информация	

ПРИЛОЖЕНИЕ № 2

КАРТА,
която улеснява и структурира
представяне на детето от първо лице¹

Възможни области на представяне

1. Важни за мен предмети и неща

Например: Най-важно за мен е общуването. Ако се обръща внимание на другите, „ревнувам“ и се опитвам да го привлека към себе си. Обичам да съм в центъра на вниманието, това постигам, когато спортувам, пиша или правя лоши неща. Имам любими грехи, които не искам да споделям с други. Харесва ми да имам часовник на ръката си.

2. Храна

Например: Най-много обичам пържени картофи. Никога не съм ял имамбалядъ. Много бих искал да пробвам... Мога сам/а да приготвя Искам да се науча да приготвям...

3. Поддържане на хигиена

Например: Никак не обичам да си мия зъбите. Не знам как да ползвам перална машина. Любимият ми дезодорант е... Много мразя да ми пипат бельото. Обикновено се къпя, когато се сетя. Бих искал да изглеждам като..., защото...

4. Общуване

Например: Общувам с голямо удоволствие. Разбирам какво ми се казва и знам какво искам да кажа. Общувам повече с възрастни, които се грижат за мен и на които имам доверие. Не обичам шумните групи. Понякога ми е трудно да разбирам отделни хора, гуми или разкази. Не обичам да задавам въпроси. Ядосвам се, когато не разбирам. Обичам да уча как

¹ Адаптация от карта за представяне на дете с увреждане, създадена по проект на Фондация „Лумос“.

да говоря в часовете по математика и литература. Често обаче не разбирам какво се говори в тях.

5. Хора, с които обичам да общувам

Например: Това са хората от моето семейство. С майка ми обичам да говоря за проблемите на близките. Когато се връщам вкъщи, баба ми ме слуша с интерес. С баща ми се караме, но оправяме заедно неща, което ми е интересно. В институцията обичам да общувам с две момчета, които са ми приятели. Те си тръгват скоро и не знам как ще се оправям.

От персонала обичам учителката по физика. Тя винаги ми отговаря на въпросите.

6. Поведение

Например: Неспкоен съм и трябва да се движа непрекъснато. Това ми пречи да ходя на училище, където трябва да седя на едно място. Обичам да ме слушат другите, когато им казвам какво трябва да стане, и започвам да викам, когато това не става.

В училище не харесвам какво трябва да се прави. Обичам да слушам истории, тогава мога да седя на едно място по-дълго време. Тогава ми е интересно и това ме успокоява и не противореча на учителите.

7. Настроение

Например: Почти винаги съм напрегнат. Не знам какво ми предстои и това ме ядосва и ме кара да се чувствам тъжен. Мъчно ми е за близките и за приятелите навън, но знам, че те не са добри и не съм в добра среда. Ядосват ме някои хора от екипа в институцията. Те не ме слушат и ме карат да се подчинявам на правила, които не разбирам. Ту са в едно настроение, ту в друго. Не ги разбирам. Когато съм нервен, искам да счупя нещо или да ударя някого. Искам да мога да се владея повече.

8. Учене

Например: Изостанал съм в ученето, защото не разбирам защо трябва да се учи. В училище ми е трудно, но харесвам да се занимавам да решавам задачи. Когато ми обясняват повече, тогава разбирам. Трудно ми е, имам нужда от помощ. Не знам каква.

9. Труд

Например: Обичам колите и харесвам да готвя. С баща ми съм оправял коли и разбирам много. Крал съм коли, които след поправка съм продавал с другите от групата. Добър съм в поправка на марка коли. Мога да сваля гума за много кратко време.

Да готвя обичам, когато съм сам. По-добър съм от готвачите в кухнята. Обичам да готвя месо.

10. Свободно време

Например: Обичам да спортувам. Добър съм в ритането на топка. Опитвал съм да съм вратар, но не ми харесва да стоя на едно място. Спортувам по-добре, когато има учител в групата.

КАКВО ИСКАМ?

Как искам хората да се отнасят към мен:

- ✓ Искам да ме подкрепят и да ми помагат
- ✓ Трябва ми време, за да свикна с нова обстановка
- ✓ Говорете ми спокойно, тихо и нежно
- ✓ Обяснявайте ми какво очаквате от мен и какво предстои да се случи
- ✓ Бъдете търпеливи с мен.
- ✓ Отговаряйте ми, когато изричам името ви, когато ви поздравявам и започвам разговор с вас
- ✓ Насърчавайте ме да уча
- ✓ Включвайте ме във важни неща

Неща, които обичам да правя:

- ✓ Да получавам внимание от всички
- ✓ Да разговарям и общувам с възрастни
- ✓ Да бъда извън стаята и да ходя на разходка
- ✓ Да ми вярват
- ✓ Да гледам телевизия
- ✓ Да правя театър
- ✓ Да слушам музика

Неща, които ме разстройват/които не обичам да правя

Разстройвам се и се ядосвам, когато:

- ✓ е шумно
- ✓ ми се карат и ми повишат тон
- ✓ ме карат да правя нещо насила, например да ям храна, която не харесвам
- ✓ ме засрамват пред други хора
- ✓ ме удрят

ПРИЛОЖЕНИЕ № 3

КАРТА ЗА ОЦЕНКА
на област „Здравен статус и здравно поведение“¹

Документация:

- Налични документи:

.....
.....

- Необходими документи:

- ✓ Амбулаторен картон с информация от раждането – какво е боледувал, какви параметри е имал през времето
- ✓ Имунизационен паспорт
- ✓ Синя здравна книжка
- ✓ Медицинско свидетелство

Здравен статус:

История:

Проблеми при бременността и раждането на детето – ако има информация	
Диагнози – психиатрични, медицински. Назначени лекарства и как да се приемат (ако има такива)	
Прекарани болести и как са били лекувани – заушки, хепатит А, шарки и т.н.	

¹ Здравната информация е придружена с документ от съответния специалист, който е извършил преглед на детето и е назначил (медикаментозно) лечение.

Приложение № 3

Имунизации – направени	
Хронични заболявания; прекарани инфекциозни заболявания	
История на сексуалното и репродуктивно здраве – прекарани СПИ; използвана контрацепция, наличие на бременности и аборти.	
Друга важна информация	

Необходими прегледи/информация:

- ✓ Необходими имунизации
- ✓ Изследвания за: алергии, хронични болести, инфекциозни болести
- ✓ Алергии, хранителен режим, изисквания за диета
- ✓ Изследвания за ХИВ/СПИ, туберкулоза, паразити, краста, хепатит В и С

Здравно поведение

Умения и знания за поддържане на здравето

Области	Информация за умения
Търсене на медицинска помощ	• знае кога да потърси лекар • знае къде и как да потърси лекар • знае как, кога и къде да потърси зъболекар • знае как да потърси помощ за и да съхрани сексуалното и репродуктивно си здраве • може сам/а да потърси необходимия специалист

ПРИЛОЖЕНИЯ

Области	Информация за умения
Самостоятелност при лечение	• спазване на предписания за лекарства, режим
Поведение на боледуване	• реакция на интервенции – инжекции, взимане на кръв, престой в болница• как отчита и реагира на болка• реакция на необходимост от зъболечение
При психиатрична диагноза	• приема лекарствата редовно и самостоятелно. Ако не – кой отговаря за редовния прием на лекарствата?• Честота на кризи. Поведение при кризи. Адекватност относно състоянието си

Особености, които трябва да бъдат съобразени и препоръки към екипа:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ПРИЛОЖЕНИЕ № 4

КАРТА ЗА ОЦЕНКА на индивидуалните образователни потребности

I. Данни за детето

Трите имена:

Дата на раждане:.....

Училище, от което идва.....

Завършена образователна степен

Клас, в който е записан

II. Оценка на функционирането на детето

1. *Здравен статус (вписва се само тази информация от картата за оценка на здравето състояние, която касае въздействието върху образователните възможности на детето)*

.....
.....
.....
.....

2. *Познавателно развитие (да се имат предвид резултатите от оценката на психолога, отразени в Карта за психична и психологична оценка на детето)*

памет

внимание

мислене

интелект

3. Емоционално и социално развитие (*изброените показатели се оценяват от психолога и социалния работник, но и от учителя/възпитателя чрез наблюденията и оценката по време на образователните и извънкласните дейности*)

Показатели	Наблюдения и оценка на учителя/ възпитателя
Игрови умения	
Отношения с връстници	
Отношения с възрастни	
Социално приемливо поведение	
Самооценка	
Поведение, съответно на възрастта	
Умения за самообслужване	
Риск от нараняване	
Активност (хипоактивност и хиперактивност)	

4. Образователни и комуникативни умения

Показатели	Наблюдения и оценка на учителя/ възпитателя Потребност от:
Писмена дейност и четивна техника	
Смятане	
Компютърни умения	
Умения за самостоятелна работа	
Умения да разказва и пресъздава текстове	
Умения да общува с връстниците си и с възрастни хора	
Умения да участва в дискусия, да води диалог	

III. Образователни постижения

1. Първоначална оценка при приема на детето в СПИ/ВУИ

Предмети	Оценка на знанията и уменията Идентифицирани проблеми и силни страни	Мерки и дейности за подобряване на резултатите (включват се и в индивидуалния план за подкрепа)
БЕЛ	Оценка на входящо ниво: Проблеми: Силни страни:	Мярка: • дейност 1 • дейност 2
Математика	Оценка на входящо ниво: Проблеми: Силни страни:	

2. Проследяване на развитието на образователните постижения

Предмет: Дата на оценката:	Оценка на знанията и уменията Идентифицирани проблеми и силни страни. Изводи	Мерки и дейности за подобряване на резултатите (включват се и в индивидуалния план за подкрепа)
БЕЛ Дата на оценката и период, който обхваща:	Обща оценка на резултата: Проблеми: Силни страни: Изводи:	
Математика Дата на оценката и период, който обхваща:		

3. За оценка на образователните потребности на деца със СОП се създават условия в СПИ/ВУИ за прилагане разпоредбите на Наредбата за приобщаващо образование, обн. ДВ, бр. 89 от 11.11.2016 г.; приета с ПМС № 286 от 04.11.2016 г.

IV. Личностно развитие

1. Интереси и заложи

Области, в които детето проявява по-голяма активност и интерес	Ресурси за развитие на интересите: • Външни • Вътрешни (в рамките на училището-интернат)
Заложи и проявени дарби	Как са открити? Ресурси за развитие на дарбите • Външни • Вътрешни (в рамките на училището-интернат)

Приложение № 4

2. **Карьерно ориентиране и възможности за развитие (Оценката се базира и на получените резултати от оценка на интересите и заложбите)**

Интереси към професии и продължаване на образованието	Потребности на детето/ мерки и дейности

ПРИЛОЖЕНИЕ 5

КАРТА ЗА ОЦЕНКА
на област „Психично функциониране“

1. Психиатрична оценка

Диагноза	
Насоки за възможни проблемни поведения и как да се отработват	
Медикаментозно лечение	
Необходимост от психотерапия	

2. Психологична оценка

История на детето

Лична история:	Как детето разказва историята си? Може ли да направи смислен, подреден във времето разказ?
Важни събития:	Какви промени в живота са му се случвали – кои според него са най-големите, най-важните – защо; колко често са се случвали; какво се променя за него, как ги възприема – като загуба или печалба?
Събития, които възпрепятстват развитието:	Има ли данни/спомени за negliжиране, насилие (вербално, физическо, сексуално), изоставяне и т.н.?
Жизнени планове:	Как си представя бъдещето – какъв иска да стане, защо, как това ще промени живота му?
Особености, които трябва да бъдат съобразени, и препоръки към екипа:	

Приложение № 5

Познавателни процеси:

Внимание:	концентрация, устойчивост, разпределение
Възприятия:	Водещи канали за възприемане на информация (зрителен, слухов, тактилен, двигателен/кинестетичен и т.н.)
Памет:	краткосрочна/дългосрочна; за думи/за цифри и т.н.
Мислене:	магическо (центрирано върху аз-а, оннипотентно), конкретно-образно, абстрактно ниво на интелектуално развитие – в норма, под норма (граничен интелект, лека, умерена, тежка и дълбока степен на интелектуално затруднение)
Умения за решаване на проблеми:	дефиниране, обмисляне на варианти за решаване, взимане на решение, осъзнаване на връзката действие-последствие
Ориентация за време и пространство:	познава часовника и календара, може да планира време с помощ/самостоятелно
Математически умения и работа с пари:	познава парите/може да пресмята наум/може да планира малки бюджети
Реч/Езиково функциониране:	експресивна и рецептивна реч, умения за четене и писане, доколко разбира смисъла на прочетеното и чуто
Особености, които трябва да бъдат съобразени, и препоръки към екипа:	

Структура на личността:

Аз-образ:	Как възприема себе си, как се описва/представя? Какъв е желаният за него образ – съществува ли разлика между реалната представа за себе си и желаната? Реакция на хигиенизиране – образ на тялото, лични граници (кое още се включва в образа на собственото тяло – грехи, вещи и т.н.)
Темперамент:	Флегматичен: реагира по-бавно, спокоен, предпочита самостоятелни занимания, по-добра саморегулация, по-бавно се променя; Меланхоличен: неспокоен, често сменя настроения, песимистичен, притеснява се за много неща, предпочита самостоятелни занимания, несоциален, тревожен, ригиден; Сангвиничен: жизнерадостен, отворен към другите, лесно влиза в контакт, често има лидерски качества, отговорен, по-скоро стабилен и спокоен; Холеричен: оптимистичен, импулсивен, променлив, често сменя настроения, агресивен, докачлив, няма умора, предпочита занимания с другите, нервен
Емоционално функциониране:	Как изразява емоции (срам, страх, вина, радост, тревога, тъга, изненада и т.н.)? Как разбира емоциите на другите? Кои емоции не разпознава? Способност за емпатия? Доминиращо настроение/емоционален фон? Реакция на похвала/критика? Реакция на изоставяне, неспазване на поет ангажимент? Нагласи към другите – подозрителност, враждебност, недоверие, любопитство? Усещане за свързаност с другите? Усещане за самота? На кого разчита?

Приложение № 5

Морално развитие:	Има ли представа за добро/лошо? Отношение към правила/закони/ обществени норми/последствия от престъпването им? Защо кражбата/ насилието/убийствата се наказват? Реакции към правила по време на спорт/игра Реакция на болка (физическа, емоционална) – как я изпитва/описва, как я отработва – как я възприема у околните?
Сексуалност:	Какъв сексуален опит има? Кога и как е започнал сексуалния си живот? Има ли случаи на сексуално насилие/злоупотреба? В каква роля е бил/а – насилник/жертва? Какви знания и умения има относно сексуалността? Как разбира и проявява сексуалността си? Каква е сексуалната ориентация? Знания и умения за безопасен секс? Умения и знания да не става жертва на сексуално насилие и експлоатация?
Източници и реакции при стрес/фрустрация:	Сигурна среда - кога и къде се чувства в безопасност, спокоен, релаксиран (хора, дейности, ситуации). Как изглежда в такива моменти/с такива хора? Източници на стрес – кои ситуации, хора, дейности, теми, стимули се възприемат адекватно, кои като заплаха? Сигнали за повишаване на тревожността – как започва да се държи, да изглежда, да говори? Дали проявява себеотносност, нападение. Какво го успокоява? Ако се повиши стресът – как реагира, опасен за себе си/ за другите; бяга от ситуацията/става агресивен и др. Реакция на правила – кога се възприемат, разбират и спазват, кога – не (с какво налагане, казване, зависи ли от съдържанието или по-скоро от това кой и как ги налага)

ПРИЛОЖЕНИЯ

Особености, които трябва да бъдат съобразени, и препоръки към екипа:	

Проблемно поведение:

Зависимости:	Опит с цигари, алкохол, наркотици, хазарт, храна, болкоуспокояващи? Може ли да се саморегулира при липсата на тези вещества/дейности?
Асоциално поведение:	Реакция на болка (физическа, емоционална) – как я изпитва/описва, как я отработва – как я възприема у околните? Какво отношение има към риска? Как възприема какво е риск? Има ли склонност към въвличане в рискови ситуации? Има ли склонност към въвличане на други в рискови дейности/ситуации? Манипулативно – склонност да бъде или да манипулира другите? Ако манипулира с лекомта – как се отнася към себе си в тези ситуации? Предсказуемост на гневните/агресивните изблици? Склонност към насилие – има ли признаци, в какви ситуации?
Проституция/сводничество:	Въввлечено ли е в сексуална експлоатация? Въвлеченост в трафик? Как, каква позиция, кой е бил човекът, който го е въвлякъл?

Приложение № 5

Криминални прояви:	Кога и как започва? Причини и конкретни поводи? Какви? Има ли градация/развитие? Как разбира и обяснява тези си прояви? Проявява ли чувство на вина/срам, готовност за репарация?
Самонараняващо се поведение:	Има ли – как се проявява, в какви ситуации, как се преодолява?
Прояви на психично страдание:	
Особености, които трябва да бъдат съобразени, и препоръки към екипа:	

ПРИЛОЖЕНИЕ № 6

**КАРТА ЗА ОЦЕНКА
на област „Социални мрежи и общуване. Реинтеграция“**

Семейство

Родители:	С кого е израснало детето? Кой е полагал основно грижи за него? Кого обича най-много? Кого търси за подкрепа, за пари, за съвет, при трудност и болест? В каква среда е израснало детето – конфликтна, непълно семейство с много деца и т.н.? Какъв е степента на разбиране, отзивчивост, чувствителност към нуждите на детето? Как се изразяват чувства в семейството? История на родителите – израснали с родители или не, имат ли противообществени прояви? Има ли история на зависимости/насилие/психични заболявания в семейството?
Братя и сестри:	Кое дете поред е в семейството? За кого се е грижел, кой за него/нея се е грижел? С кого има най-добра връзка – кой му липсва и при кого иска да отиде?
Разширено семейство	Кой се е грижел за него? С кого има най-добра връзка – кой му липсва и при кого иска да отиде?
Задължения в къщи:	Какво е правил вкъщи? Какво е правил за семейството?
Стимулация:	Имало ли е възможности и процес на стимулиране на развитието на детето – игри с родителите, играчки, книги и т.н.?
Значими събития:	Какво си спомня – хубаво и лошо – от живота със семейството?
Социално-икономически статус:	Среда, в която е израснало – бедност, недоимък, маргинализация или
Разбиране за живота, философия и религия:	Етническа принадлежност/ религия/ значими празници
Особености, които трябва да бъдат съобразени, и препоръки към екипа:	

Приложение № 6

Общуване и други значими социални мрежи

Приятели извън училището:	Има ли такива? Как са станали приятели? Какво влияние имат върху него в настоящия момент? Кой му липсва? Защо?
Взаимоотношения с връстници в училището:	С кого предпочита да общува? Защо? Поведение – активно/пасивно при установяване на контакт, при инициране на общи дейности? Статус в неформалната структура? Как се е сдобило с този статус? Проявява ли отзивчивост, към кого, по какви поводи?
Взаимоотношения с възрастните в училището:	На кого се доверява? Защо? От кого има респект? На кого подражава? С кого се конкурира?
Как участва в игри:	Как участва в игри с връстници, възрастни? Какво е отношението към правилата - задава, спазва? Какви са предпочитаните роли (пасивни, активни)?
Конфликти:	Как участва в конфликти – създава, избягва, помирява, агресира и т.н.? Кои са най-честите поводи да влиза в конфликт?
Използване на езика:	За какво използва езика с връстници? С възрастни?
Физически контакт:	Как използва физическия контакт? Как реагира на физически контакт? Как разбира лични граници и лично пространство?
Умение да търси помощ/подкрепа:	
Особености, които трябва да бъдат съобразени, и препоръки към екипа:	

Социално вписване

Общуване:	За какво, с кого започва разговори? Как се обръща към другите?
Адаптация към нова ситуация:	

ПРИЛОЖЕНИЯ

Инициативност:	
Общи норми за социално приемливо поведение:	Поведение в обществото – разбиране на социални контексти, общуване с познати/непознати; общуване с възрастни, авторитети.
Поведение спрямо авторитети:	
Поведение спрямо връстници:	
Особености, които трябва да бъдат съобразени, и препоръки към екипа:	

Участие в дейности и труд

Интереси и предпочитания:	
Мотивация:	
Разбиране, усвояване и следване на инструкции:	
Изпълнителност:	
Изпълнителност за време:	
Колегиални взаимоотношения:	

РЕИНТЕГРАЦИЯ

Органи на властта и институции

Познаване на закони:	
Познаване на институции:	Разпознава основни институции, служби, услуги. Запознато е с дейността на институциите, службите, услугите.

Приложение № 6

Умения:	Може да се обърне по подходящ начин към служебно лице Може да поиска необходим документ Може самостоятелно да попълва документ/ формуляри

Ежедневни умения за организиране на живота

Умения за боравене с пари:	Разпознава монети и банкноти Може да пресмята наум Може да планира малък бюджет Може да планира месечен бюджет, ако живее самостоятелно
Умения за пазаруване:	
Умения за планиране на време:	Познава часовника – със стрелки, електронен Може да разпредели времето си Може да планира време така, че да не закъснява

Жизнен план

Как детето си представя живота?

Какво иска да работи?

Какви други планове и желания/мечти има за бъдещето си?

Как смята да ги постигне?

От каква подкрепа има нужда?

От кого?

ПРИЛОЖЕНИЕ № 7

КАРТА ЗА ОЦЕНКА
на област „Умения за самостоятелен живот“

Здраве и безопасност/ Живот и бит/Хигиена

Храна и хранене:	Спазва часове за хранене? Яде достатъчно количество храна – може да спре, когато се нахрани? Умее да подбере храната? Умее да приготвя лека храна самостоятелно?
Кухня:	Знае за какво са и знае как да използва уредите в кухнята – печка, мивка, фурна и др. електроуреди? Умее да сервира и отсервира? Може да поддържа хигиена в кухнята?
Лична хигиена:	Къпе се редовно/Взема душ редовно Мие си зъбите редовно Реши косата си Поддържа хигиената на краката и ръцете Познава и използва редовно шампоан, сапун, паста за зъби, дезодорант и пр. Мие си ръцете преди хранене Сменя бельо редовно Сменя дрехи редовно Може да подбира дрехите си според времето и случая Приготвя си дрехите от предишния ден Пере си дрехите редовно Може да използва пералнята правилно Използва правилно различни препарати – за пране, за почистване Поддържа гардероба и личните вещи подредени Поддържа обувките чисти и здрави Да използва тоалетната правилно

Приложение № 7

Хигиена в жилището:	Сменя и пере редовно спалното бельо Поддържа чисти помещенията, в които живее Проветрява редовно стаята Пази инвентара – кой инвентар най-често има нужда от смяна? Защо?

Умения за социален живот

Пари и пазаруване:	Може да пресмята наум суми? Може да планира разходите си? Може да пазарува храна? Може да пазарува дрехи? Може да взима и връща пари назаем
Време:	Умее да разпредели времето си? Има и спазва дневен режим? Познава часовника? Може да си уреди среща и да отиде навреме? Не закъснява за учални часове
Ориентация в пространството:	Помни маршрути Може да се ориентира в населеното място Може да попита за ориентири Може да ползва самостоятелно градски и междуградски транспорт
Обществени сгради:	Познава театър, съд, кметство, спортна зала и пр. Знае, какво предлагат отделните ... сгради? Знае как да си купи билет и да се държи на обществено място

ПРИЛОЖЕНИЕ № 8

ОБОБЩЕНИЕ НА ОЦЕНКАТА НА ПОТРЕБНОСТИТЕ

Име на детето:

Ръководител на екипа:

1. История на детето:

.....

.....

.....

2. Възможности за развитие

Области	Рискови фактори/дефицити	Протективни фактори/ресурси	Възможности за развитийни интервенции – на базата на ресурсите за преодоляване на рисковете в рамките на училището	Роля на детето	Роля на семейството	Роля на професионалистите
Здравен статус						
Образование						
Умения за самостоятелен живот						

Приложение № 8

Области	Рискови фактори/дефицити	Протективни фактори/ресурси	Възможности за развитийни интервенции – на базата на ресурсите за преодоляване на рисковете в рамките на училището	Роля на детето	Роля на семейството	Роля на професионалистите
Психично функциониране						
Социални мрежи и общуване						
Реинтеграция						

3. Стимулация

- Учене
- Спорт
- Изкуство
- Занаяти
- Умения за самостоятелен живот

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪРЪТ ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ ЗА ДЕЦА е междупартаментна структура в Нов български университет, която работи за реализирането на мисията на университета „да поставя в служба на обществото своя академичен потенциал и да реагира на социалните и икономическите промени, като участва в тях със свои проекти, академични програми и изследвания“. Екипът на центъра се стреми да създава култура на партньорство и диалог между всички участници в процеса на развитие на политики и практики за детето и семейството. <http://knowhowcentre.nbu.bg/>

ГАЛИНА МАРКОВА е ръководител на Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца, НБУ, който предлага консултации, провежда изследвания в областта на деинституционализацията и развива иновативни подходи за гарантиране правата на децата да живеят в семействата си. Галина Маркова е завършила магистърска програма по клинична социална работа в НБУ и докторска програма по социална работа в колеж „Смит“, САЩ (Smith College School for Social Work), като темата на дисертационното ѝ изследване е настаняването на деца в домове от биологичните им родители. Областите, в които Галина Маркова провежда изследвания и разработва проекти, са: детски права, включване на маргинализирани групи, оценка на програми, изследване в хода на действието. Специален неин интерес е създаване на академични знания в сътрудничество с представители на уязвими общности и интегриране на тези знания в развитието на услу-

зи. Галина Маркова е изследовател, клиницист и преподавател. Преподава социална работа в НБУ от 25 години.

ВАЛЕНТИНА СИМЕОНОВА е завършила специалност „Българска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“. Притежава богат професионален опит в сферите на образованието, социалната политика и политиките за децата.

От 2015 г. е част от екипа на Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца в НБУ.

Зам.-министър на труда и социалната политика от 2009-2013г.

Част от екипа на ДАЗД, създава методологии и стандарти за прилагане на Закона за закрила на детето, и ръководител на екип, осъществил две национални оценки на децата в специализираните институции.

Обучител по програми: работа в екип; решаване на конфликти и водене на преговори; дебати; гражданско образование; преподаване на правата на децата в училище; нови методи на преподаване в училище; развитие на критическо мислене.

Съавтор на Помагало за изработване на европейски проекти в училищната мрежа, издадено 2008 г. от Национален институт за обучение на директори – МОМН.

Съавтор на Помагало за управление на европейски проекти в училищната мрежа, издадено 2009 г. от Национален институт за обучение на директори – МОМН.

Член на авторския екип на Методика за оценка на индивидуалните потребности и ресурсите на дете в риск.

Член на авторския екип на Методология за провеждане на мониторинг на качеството в областите: Работа по случай на ниво отдели за закрила на детето (ОЗД) и Управление на услуги.

РАДОСТИНА АНТОНОВА има докторска степен по Социология и магистърска степен по психология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Работи като изследовател и координатор на проекти в Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца, Нов български университет. Тя е хоноруван преподавател към магистърска програма „Психосоциални интервенции с деца и семейства“ към департамент „Здравеопазване и социална работа“, НБУ. Има повече от 20-годишен професионален опит в директна работа, разработване, внедряване и оценка на методи за превенция и интервенция и терапевтична работа сред уязвими групи като ромски общности, проституиращи мъже и жени, LGBTQ общност, хора с интелектуални затруднения и деца без родителска грижа. Автор е на над 20 научни публикации в български и международни списания, между които ВМЖ.

ЛЮБЕН ГЕОРГИЕВ е изпълнителен директор на „Сдружение Ре-Акт“, неправителствена организация, която работи за подобряване на условията и интеграцията на децата и младежите, настанени в коригиращи институции – ВУИ и СПИ. От 2012 г. работи на терен със специфичната целева група на деца в конфликт със закона, като през годините е бил отговорен за организирането и провеждането на над 15 различни проекта на територията на Възпитателно училище-интернат „Ангел Узунов“, гр. Ракифово, обхващащи различни аспекти от живота на децата в институция – добиване на професионални и технически умения,

развитие на нагласи към доброволчеството, подобряване на меките умения на децата и организиране на спортни събития в района. От 2014 г. досега активно се занимава и с международно неформално образование на младежи (основно по програма „Еразмус“).

РУМЕН КОЛЕВ е психолог и обучител с 13-годишна практика. Води тренинг-семинари на деца и младежи, учители, общински и корпоративни служители, както и деятели в спорта от теми от спектъра на психологията. Негов проект за реформа в психично-здравната сфера е класиран на второ място в Европа в конкурс на Европейската комисия. Докторант по педагогическа и възрастова психология към ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ и основател на Фондация „Булгари“.

НОВ
БЪЛГАРСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА, НБУ

МИНИСТЕРСТВО
НА ОБРАЗОВАНИЕТО
И НАУКАТА

ISBN 978-619-233-310-2 (печатно издание)
ISBN 978-619-233-311-9 (електронно издание)